

МЕДИЦИНСКИ УНИВЕРСИТЕТ – ПЛОВДИВ
ФАКУЛТЕТ ПО ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ
КАТЕДРА „УПРАВЛЕНИЕ НА ЗДРАВНИТЕ ГРИЖИ”

Снежанка Стефанова Драгушева

**ФОРМИРАНЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНА КОМПЕТЕНТНОСТ У
БЪДЕЩИТЕ МЕДИЦИНСКИ СЕСТРИ В УСЛОВИЯТА НА
ПРЕДДИПЛОМНИЯ СТАЖ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на
образователна и научна степен „ДОКТОР”

Научна специалност „Управление на здравните грижи”

Научен ръководител: Проф. Биянка Торньова, дп

Научен консултант: Доц. Даниела Танева, дм

**Пловдив
2017**

Дисертационният труд съдържа 207 стандартни страници и е онагледен с 53 фигури, 17 таблици и 9 приложения. Библиографската справка включва 166 източника, от които 135 на кирилица и 31 на латиница.

Авторката работи като асистент в катедра „Сестрински грижи” към Факултет по Обществено здраве на Медицински университет – Пловдив.

Дисертационният труд е одобрен и насочен за защита от Разширен катедрен съвет в Катедра „Управление на здравните грижи”, Факултет по обществено здраве на МУ Пловдив, състоял се на 27.03.2017 г.

Научно жури:

Председател: Проф. д-р Мария Семерджиева, дм

Членове: Доц. Даниела Танева, дм
Доц. Галена Иванова, дп
Доц. Албена Андонова, дм
Доц. Росица Дойновска, дм

Резервни членове: Доц. д-р Росица Димова, дм
Доц. Галина Терзиева, дп

*Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на **14.09.2017** от **14:00** часа във **Втора** Аудитория на Аудиторния комплекс на МУ – Пловдив, бул. „Васил Априлов” 15А, гр. Пловдив*

Материалите по защитата са на разположение в Научен отдел на Медицински университет - Пловдив и са публикувани на интернет страницата на МУ - Пловдив.

СЪДЪРЖАНИЕ	
I. ВЪВЕДЕНИЕ	4
II МЕТОДИКА НА ПРОУЧВАНЕТО	5
1.Цел, задачи на изследването	6
2.Материал и методи	6
3. Етапи на проучването	11
III АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ЕМПИРИЧНОТО ПРОУЧВАНЕ	
3.1. Преддипломният стаж през погледа на бъдещите медицински сестри	12
3.1.1. Организационно-педагогически условия и фактори на преддипломния стаж за формиране на професионална компетентност у бъдещите медицински сестри	13
3.1.2. Физически и материално-технически условия и фактори на преддипломния стаж за формиране на професионална компетентност у бъдещите медицински сестри	27
3.1.3. Социално-психологически условия и фактори на преддипломния стаж за формиране на професионална компетентност у бъдещите медицински сестри	30
3.2. Стажант-медицинските сестри през погледа на пациентите	37
3.3. Мнение и оценка на наставниците за преддипломния стаж и професионалната компетентност на бъдещите медицински сестри	41
3.4. Мнение и оценка на експерти за преддипломния стаж и професионалната компетентност на бъдещите медицински сестри	50
3.5. Теоретичен модел за оптимизиране на преддипломния стаж на бъдещите медицински сестри	58
Заклучение	67
Обобщени изводи	67
Препоръки	69
Приноси	70
Научни публикации във връзка с дисертационния труд	71

Забележка: Номерацията на фигурите и таблиците в настоящия автореферат не съответства на тази в дисертационния труд.

I. ВЪВЕДЕНИЕ

В съвременните условия университетското образование е призвано да подготвя професионалисти, конкурентноспособни на пазара на труда и в съответствие с интеграционните процеси и ценностите, които са в основата на развитието на съвременна Европа.

Процесите на глобализация на образованието поставят все по – настоятелно проблема за неговото качество. Концептуално ново е разбирането за образованието като фактор на социална и културна кохезия и икономически потенциал. В този контекст първостепенно значение придобива формирането на политики за повишаване качеството на медицинското образование, от което зависи благосъстоянието и благополучието на цялото общество. С особено внимание трябва да се следи израстването и обучението на студентите – медицински сестри, като неразделна част от медицинския екип.

Съвременното образование в областта на здравните грижи е изправено пред предизвикателството да се справи с реализирането на една от важните задачи – да формира у обучаемите комплекс от компетентности, които са солидна основа за усвояване на специфични за професията знания, умения и способности и са гаранция за справяне с ежедневните задачи. В този смисъл професионалната компетентност на медицинските сестри е задължително условие за постигане на по-високо качество на здравните грижи и подобряване здравния статус на населението.

Очакванията на съвременното общество от медицинската сестра биха се оправдали само, ако тя има достатъчен обем знания и умения и притежава личностни и професионални качества, адекватни на медицинския морал и изискванията за практикуване на професията.

Значимостта и актуалността на проблема за професионалната компетентност на медицинските сестри и ролята на практическото обучение за нейното формиране се определят от редица обективни и субективни фактори. От една страна нарасналите потребности от здравни грижи /промотивни, профилактични, лечебни или палиативни/ водят до необходимост от по-големи човешки ресурси в т.ч. и осигуреност с медицински

сестри. От друга страна развитието на човешките ресурси има решаваща роля за ефективното функциониране на здравната система в България. Подготовката на медицински сестри е основен въпрос, от който зависи осигуряването на достъпа до медицинска помощ и нейното качество.

Изследването на проблема за формиране на професионална компетентност у бъдещите медицински сестри засяга както общи въпроси на медицинското образование, така и частни аспекти, отразяващи спецификата на професионалната подготовка на този тип медицински специалисти. Търсенето на ефективни форми и методи за активизиране на учебно-познавателната и практическа дейност на студентите – медицински сестри в днешно време получава особено значение и актуалност. Проучването на медицинската литература показва, че през последните години вниманието на изследователите основно е насочено към организационни форми за практическо обучение – учебно-практическо занятие и клинична практика. Незначителен е броят на изследванията по проблеми, свързани с преддипломния стаж на бъдещите медицински сестри, с условията и факторите на тази учебна форма в организационен и съдържателен аспект, съдействащи за формиране на професионална компетентност. Актуалността и недостатъчната разработеност на дадения проблем, а също така и интересите на автора обусловиха избора на темата на дисертационното изследване.

II. МЕТОДИКА НА ПРОУЧВАНЕТО

Направеният литературен обзор, както и разбирането за мястото и ролята на преддипломния стаж за формиране и усъвършенстване на професионалната компетентност на бъдещите медицински сестри дават възможност да се определят концепцията, методическият инструментариум и цялостната организация на изследването.

Работна хипотеза:

Преддипломният стаж ще съдейства в максимална степен за усъвършенстване професионалната компетентност на бъдещите медицински сестри, ако: се осигурят условия за оптимално разгръщане потенциала на студентите; се реализира качествен подбор на наставниците в учебните бази по определени

критерии и се създадат условия за мониторинг и оценка на преддипломния стаж.

1. Цел и задачи

Цел на изследването

Да се проучат и анализират условията и факторите, които обуславят оптималната организация и реализация на преддипломния стаж, насочени към формиране и усъвършенстване на професионалната компетентност на бъдещите медицински сестри.

От измеренията на целта на изследването, произтичат следните **основни задачи**:

1. Да се проучат и анализират литературните източници, актуалните концепции и добри практики по проблемите на практическото обучение и преддипломния стаж на бъдещите медицински сестри.

2. Да се проведе констатиращо изследване за изясняване на състоянието и възможностите на преддипломния стаж за усъвършенстване на професионалните компетенции на бъдещите медицински сестри, като се проучи мнението на стажанти, наставници, експерти и пациенти.

3. Да се разработят критерии и показатели за оценка на преддипломния стаж и ролята му за формиране и усъвършенстване професионалната компетентност на стажант-медицинските сестри.

4. Да се проучи и анализира ролята на наставника в преддипломния стаж и се очертаят насоките към усъвършенстване на педагогическата му и методическа компетентност. На тази база да се разработят критерии за подбор на наставници.

5. Да се разработи комплексен модел за цялостна процедура на планиране, организиране, мониторинг и оценка на преддипломния стаж на медицинските сестри в МУ-Пловдив и Правила за неговото провеждане.

2. Материал и методи

2.1. Обект на изследването.

Обект на изследването са условията и факторите в процеса на преддипломния стаж, които съдействат за оптимално формиране на професионална компетентност у бъдещите медицински сестри.

2.2. Единици на наблюдението

Технически единици на наблюдението са учебно-практически бази в лечебни заведения в УМБАЛ «Св. Георги»-Пловдив, МБАЛ-АД-Хасково, МБАЛ «Д-р Ат. Дафовски» - Кърджали, УМБАЛ– Ст. Загора, МБАЛ-АД-гр. Бургас

Логически единици на наблюдението са 602 лица, разпределени както следва:

- Експерти от специалност „Медицинска сестра” – 33
- Студенти от специалност „Медицинска сестра” IV курс – 283, обучаващи се в МУ-Пловдив, ФОЗ; Тракийски университет-Ст.Загора-МФ и Филиал –Хасково; Университет „Проф. д-р Асен Златаров” - гр. Бургас
- Наставници – 106 от учебни бази в УМБАЛ «Св. Георги»-Пловдив, МБАЛ-АД-Хасково, МБАЛ «Д-р Ат. Дафовски» - Кърджали, УМБАЛ– Ст. Загора.
- Пациенти – 180, провеждащи лечение в УМБАЛ «Св. Георги»-Пловдив, МБАЛ-АД-Хасково, МБАЛ «Д-р Ат. Дафовски» - Кърджали /Табл. 1/.

Таблица 1. Единици на проучване

Категории	Брой	%±Sp
Експерти /Преподаватели/	33	5,48±3,96
Наставници	106	17,61±3,69
Студенти	283	47,01±2,97
Пациенти	180	29,90±3,41
Общо:	602	100,00

2.3. Признаци на наблюдение

За студенти:

Факториални признаци: пол, възраст, учебно заведение

Резултативни признаци по отношение на:

1. Мотиви за избор на професия, адаптация към професията, удовлетвореност от избора, очаквания.

2. Организационни и педагогически условия –достатъчност на стажа, лечебни звена, осигуреност с манипулации, сигурност при леглото на болния.

3. Физически и материално-технически условия- условия на труд, физическо натоварване

4. Социално-психологически условия- ефективно общуване с колеги, наставници и пациенти.

5. Характеристики на наставника, свързани с професионално-педагогически компетенции и личностни качества.

6. Студентската удовлетвореност и оценка на качеството на преддипломния стаж.

За наставници

Факториални признаци: възраст, трудов стаж, заемана длъжност, образователен ценз

Резултативни признаци по отношение на:

1. Мотивация и удовлетвореност от дейността на наставник.

2. Професионално-педагогическа дейност на наставника, оценяване на компетентностите на стажантите.

3. Личността на наставника, като медицински специалист и педагог - личностни качества, професионално-педагогическа компетентност, умения за общуване и професионално поведение.

За пациенти

Факториални признаци: пол, възраст, брой хоспитализации, социален статус

Резултативни признаци по отношение на:

1. Удовлетвореност от качеството на здравните грижи и манипулациите, извършени от студентите.

2. Удовлетвореност от отношението на стажантите, доверителни отношения с тях.

3. Оценка на комуникативните умения на студентите и техните личностно-професионални качества.

За експерти /преподаватели/

Факториални признаци: възраст, трудов стаж, академична длъжност, образователен ценз, научна степен

Резултативни признаци по отношение на:

1. Организационни и педагогически условия –достатъчност на стажа, лечебни звена, осигуреност с манипулации, сигурност при леглото на болния.

2. Ефективно общуване с наставници и пациенти.

3. Характеристики на наставника, свързани с професионално-педагогически компетенции и личностни качества.

4. Студентската удовлетвореност и оценка на качеството на преддипломния стаж.

2.4. Органи на наблюдение

Проучването в по-голямата си част е извършено самостоятелно, за да се гарантира достоверност и правилна работа с инструментариума (анкети, въпросници, интервю). Останалата част от проучването е осъществена с помощта на колеги-преподаватели от катедрите по „Здравни грижи” в Стара Загора, Хасково, Бургас и наставници от базите за практическо обучение.

2.5. Методи на проучването

2.5.1. Социологически методи за набиране на първична информация

√ Пряка индивидуална анкета за студенти и интервю. Анкетната карта е модификация по А. Андонова и е изготвена за целите на проучването. Разработена е в етапа на подготовката за провеждане на проучването. Проучено е мнението на стажант-медицински сестри, относно различни фактори на преддипломния стаж – адаптация, мотивация, самооценка, организация и провеждане, роля на наставника чрез анкетна карта, съдържаща по 40 въпроса (открити, закрити и смесени). Анкетната карта включва и карта за оценка на степента на значимост на морални качества за медицинската професия.

√ Въпросник за изследване на удовлетвореността на студентите от труда по време преддипломния стаж.

Това е въпросник за изследване на удовлетвореността от труда на Института по психология при БАН, надеждно адаптиран за целите на проучването. Въпросникът за удовлетвореността съдържа 36 твърдения и се обработва в 3 субскали:

I- организационни и педагогически условия на преддипломния стаж;

II - физически и технически условия на преддипломния стаж ;

III – социално-психологически условия на преддипломния стаж.

Оценката е по скала от Ликертов тип – от 1 до 4 (1-не; 2-донякъде; 3-много и 4-изключително). Изследваните лица трябва да определят степента на достоверност на всяко твърдение за себе си и да отразят отговора си в 4-степенна скала. Оценка с бал 4

означава, че посоченото твърдение е вярно за респондента т.е. напълно е удовлетворен, а бал 1 – неудовлетворен в същия смисъл.

√ Пряка индивидуална анкета за наставници

Анкетна карта за наставници, съдържаща 20 въпроса – проучени са мотивите за работа като наставник, критериите за подбор на наставници, потребност от обучение, организационни въпроси за преддипломния стаж, факторите за усъвършенстване компетентността на бъдещите медицински сестри (Модификация на А. Андонова).

√ Анкета и интервю с пациенти за получаване на информация, относно мнението им за качеството на здравните грижи и отношението на бъдещите медицински сестри към тях.

√ Експертна карта за преподаватели.

Използвана е анкетна карта с 30 въпроса. Въпросите са предимно закрити, с готови варианти на отговори с оглед сравнимостта на данните при последващата статистическа обработка и няколко открити въпроси, позволяващи свободно изразяване на мнение. Въпросите са разпределени в следните категории:

- социално-демографски признаци;
- въпроси, изследващи мнението на експертите, относно организацията на преддипломния стаж;
- въпроси, свързани с факторите за формиране на професионална компетентност у студентите по време на стажа.
- качества на студентите, на наставниците и критериите за подбор на наставници.

√ Документален метод

Проучена е официална нормативно - учебна документация за практическо обучение и преддипломен стаж на медицински сестри /учебни планове, програми, нормативни документи/.

2.5.2. Исторически метод за проследяване и анализ на различните етапи в обучението на медицинските сестри и неговите практически измерения.

2.5.3. Статистически методи

Събраната първична информация е въведена и обработена със статистическия пакет IBMSPSSStatistics 16.0, а графиките са изготвени посредством MicrosoftOffice 2007.

Бяха приложени следните статистически методи:

- Приложихме дескриптивна статистика при количествено измерими величини. Резултатите са представени като средна аритметична стойност и стандартна грешка.

- За сравняване на средни величини при нормално разпределени количествени показатели бе използван – и критерии.

- Алтернативен анализ се приложи при обработката на качествени признаци, като резултатът се представя с относителен дял и стандартната грешка (Sp).

- Непараметричен тест на WilcoxonRanksTest– за проверка на хипотези за различие между две свързани извадки; критерия на съгласие на Пирсън (χ^2 –хи-квадрат) при тестването на хипотези за статистически значима връзка между изследваните факториални и резултативни признаци; Kolmogorov–Smirnovtest – за тестване на формата на разпределение.

- Корелационен анализ по Spearman– за оценка силата на зависимостта между изследваните показатели.

- Графичен анализ – за онагледяване на процеси и явления и илюстриране на определени закономерности или зависимости бяха използвани възможностите на графичния анализ.

За уровен на значимост на нулевата хипотеза бе възприето $P < 0,05$.

3. Етапи на изследването

Периодът на изследване обхваща времето от септември 2014 до юли 2016, т.е. две учебни години 2014/2015 и 2015/2016г.

През периода 2013-2014 г. е направено предварително проучване на литературните източници по темата, разработена е стратегия за изследването и е уточнен необходимия инструментариум.

В периода 2014-2016 г. са осъществени индивидуални разговори, документални проучвания, проведени са анонимни индивидуални анкети и интервю със стажант-медицински сестри, пациенти, наставници от базите за обучение и експерти от катедрите по „Здравни грижи” в проучваните учебните заведения.

В периода януари-февруари 2017 г. окончателно оформяне на дисертационния труд.

ГЛАВА ТРЕТА

АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ЕМПИРИЧНОТО ПРОУЧВАНЕ

3.1. Преддипломният стаж през погледа на бъдещите медицински сестри

Преддипломният стаж е заключителния етап в практическото обучение на студентите от специалност „Медицинска сестра”. Неговата основна цел е да съдейства за формиране и усъвършенстване на професионалните компетенции на бъдещите медицински сестри и да осигури готовността им за осъществяване на качествени здравни грижи във всички сектори на здравеопазната система. Поради това оптималната организация и целесъобразно протичане на преддипломния стаж в значителна степен определя пълноценната подготовка на студентите като специалисти, способни да отговорят на потребностите на пациента и очакванията на обществото.

За изследване мнението на студентите бе използвана оригинална анкетна карта, разработена за целите на изследването. Чрез специално разработена карта към анкетата за самооценка на притежаваните качества, значими в медицинската професия бе изследвано равнището на самооценка у бъдещите медицински специалисти. Бе проведено и интервю за морала, ценностите и качествата в медицинската професия. Използвахме и въпросник за изследване на удовлетвореността на студентите от труда по време преддипломния стаж, който дава представа за удовлетвореността на студентите в три направления: **организационни и педагогически условия на преддипломния стаж; физически и материално-технически условия на преддипломния стаж; социално-психологически условия на преддипломния стаж.** На практика, те се явяват критерии със съответните им показатели, по които ще проучим условията и факторите на преддипломния стаж, съдействащи за оптимално формиране и усъвършенстване на професионалните компетенции на стажантите.

Проучването е проведено с 283 стажант-медицински сестри. Разпределението на студентите, според учебното заведение е както следва /Табл.2/:

Таблица 2. Разпределение на стажантите по учебно заведение

Категории	Брой	%±Sp
МУ-Пловдив, ФОЗ	110	38,87±4,65
Тракийски университет- Ст.Загора-МФ	63	22,26±5,24
Тракийски университет- Филиал Хасково	72	25,44±5,07
Университет „Проф. д-р Асен Златаров” - гр. Бургас	38	13,43±5,53
Общо:	283	100,00

По отношение на признака „възраст”, анализът на резултатите показва, че по-голям дял от изследваните са във възрастови групи от 20 до 25 години-81,6%, а над 29 години са 12%. Макар да е малък делът на студентите над 29 години, той е показателен за това, че професията на медицинската сестра се избира и от хора с по-голям жизнен и социален опит, тъй като до известна степен гарантира сигурна работа и доходи. А това неминуемо влияе и върху мотивацията на студентите за учене и труд.

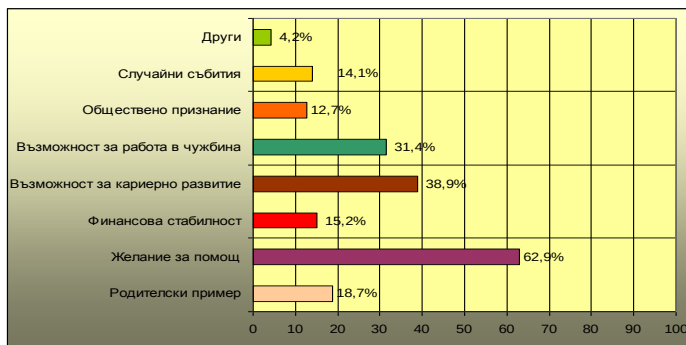
По признака „пол” традиционно преобладават жените-95,4%, срещу 4,6% мъже. Професията на медицинската сестра традиционно е феминизирана, но през последните години се наблюдава тенденция за увеличаване броя на мъжете, посвещаващи се на нея.

3.1.1. Организационно-педагогически условия и фактори на преддипломния стаж за формиране на професионална компетентност у бъдещите медицински сестри

По първия показател проучихме **мотивацията на студентите за избор на професия** и удовлетвореност от избора. Значимостта на мотивацията в медицинската професия е пряко

свързана с качеството на положената грижа и удовлетвореността от положения труд.

Проведеното проучване показва, че водещ мотив при избора на професия за респондентите е „желание за помощ на другите”- 62,90%, следван от „възможност за кариерно развитие”-38,90% /Фиг.1/.

Фиг. 1 Лични мотиви за избора на професията „медицинска сестра”

* Процентите надхвърлят 100, поради възможност за повече от един отговор.

Йерархията на мотивите убедително доказва хуманистичната насоченост на мотивацията за професионален избор на бъдещите медицински сестри. Близко две трети от студентите-62,90% са посочили като мотив желанието си да помагат на другите. Тревожен факт е, че приблизително половината от изследваните стажанти избират професията по мотив „Възможност за работа в чужбина”-31,40%. Не се установиха статистически значими различия в отговорите на студентите от различните университети.

Висока е удовлетвореността на студентите по твърдението „Ще си избира по-заплатена работа” ($2,66 \pm 0,09$). Преддипломният стаж също съдейства за успешната професионална реализация на анкетираните и по-високо заплатена работа $P < 0,001$ ($r = 0,74$). Това води до повишаване удовлетвореността им от стажа, тъй като именно добрите практически умения са предпоставка и за по-добра конкурентноспособност. Удовлетвореността на студентите влияе върху мотивацията им за активно участие в различните

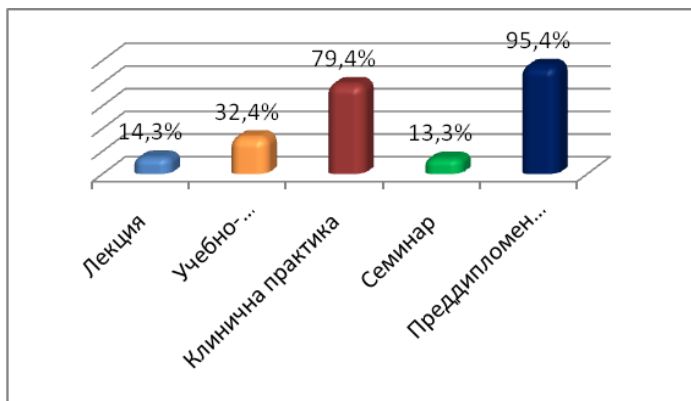
видове дейност по време на стажа. Участието в практическа дейност превръща личността на студента в субект на медицинския труд. В този смисъл **мотивацията на студентите за избор на професия, за учене и труд е един от факторите съдействащи за оптимизиране на формирания процес.**

Прави впечатление сравнително високия процент-73,40% на припокриване на очакванията за професията и реалната практика. Частично удовлетворение на представите си за специалността имат 13,20% от студентите. Бъдещите медицински сестри, срещайки се ежедневно със страданието и смъртта е логично да изпитат известно разочарование от избора си. В края на обучението си обаче, те откриват и друга страна на професията-удовлетвореността на пациента от техните грижи и от добре свършената работа. На това се дължи и желанието им да усъвършенстват компетенциите си и в бъдеще да работят по специалността си.

В подкрепа на тази теза са резултати от проучването, свързани с намеренията на стажантите след завършване да работят по специалността. 78,4% отговарят, че ще работят по специалността при всички случаи, 12,3% отговарят с „по-скоро да”, 7,2% – „по-скоро не” и 2,1% са решили да не упражняват професията.

Преддипломният стаж е период, в който се трупа значим професионален опит, усъвършенстват се умения и се формират навиците, привиква се към утвърдените правила. В тази връзка проучихме ролята на преддипломния стаж за адаптацията на стажантите към професията медицинска сестра и как това се отразява на процеса на формиране на професионалните компетенции. Резултатите показват, че според 95,40% от респондентите преддипломният стаж е учебната форма, която в най-голяма степен съдейства за адаптацията и това е логично. По време на стажа студентите работят в различни сектори, за по-продължително време и това улеснява приспособяването им към условията в болничните звена. На второ място – 79,40% е поставена другата учебна форма, реализираща се в реални болнични условия – клинична практика /Фиг.2/. Колкото по-бързо студентите се адаптират към професията, толкова по-успешен е формирания процес. Изследването доказва, че

адаптацията на студентите към професията по време на стажа е важно условие за усъвършенстване на професионалната им компетентност. Проучено бе влиянието на демографските фактори и принадлежността към даден университет върху отговорите на студентите, но не бяха намерени статистически значими различия $P > 0,05$.

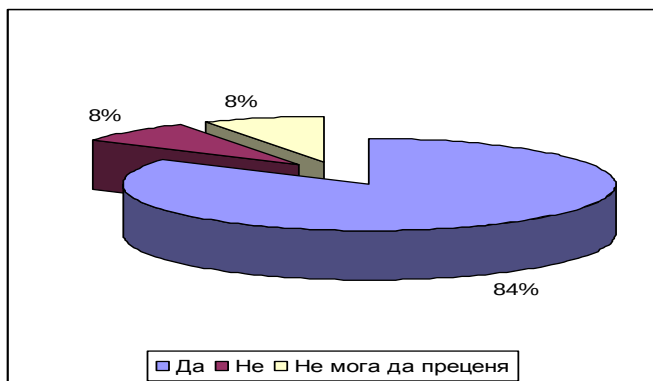
Фиг. 2. Учебни форми, съдействащи за адаптация към професията

Според 78% от студентите, по време на преддипломния стаж се е повишил интереса им към специалността. Усъвършенстването на компетенциите им по време на стажа е предпоставка за по-голяма сигурност при изпълнение на задълженията и това до известна степен води до повишаване на интереса и готовността за работа. При 15,9% интересът се е запазил същия, а при 6,1% има намаляване на интереса. Независимо, че е нисък процентът на студентите, загубили интерес към професията, този факт буди тревога и най-вероятно се дължи на неудовлетвореност и разминавания на реалната действителност в професията с очакванията на обучаваните.

В процеса на обучение на медицинските сестри **теоретичната подготовка** е базата за усвояване на практически умения и навици. По този показател 73,64% от изследваните студенти считат, че теоретичната им подготовка е достатъчна за провеждане на преддипломния стаж, недостатъчна е за 10,52% от респондентите, а 15,84 % не могат да преценят. При анализа на

резултатите по първата субскала от теста за организацията на преддипломния стаж става ясно, че студентите оценяват необходимостта от високо ниво на знания ($3,24 \pm 0,07$) и това ги удовлетворява в голяма степен. Намерената корелационна връзка е права и значителна $P < 0,001$ ($r = 0,69$). Болшинството студентите осъзнават, че усвоените знания са солидна основа за овладяване на практически умения. Има ясно изразена зависимост между нивото на теоретичните знания и професионалните компетенции, овладяни от студентите. **Добрата теоретична подготовка на стажант-медицинските сестри е и условие и фактор, който съдейства за оптимално формиране на професионалната компетентност.**

Друг показател по критерия „Организационно-педагогическите условия” при провеждане на преддипломния стаж е продължителността на преддипломния стаж. Около 84% от стажантите определят часовете за преддипломен стаж като достатъчни, 8% като недостатъчни и 8% не могат да преценят /Фиг.3/.

Фиг.3. Удовлетвореност от продължителността на преддипломния стаж

Болшинството студенти са удовлетворени от продължителността на преддипломния стаж /1600 астрономически часа/ и това неминуемо влияе върху успешната им професионализация. Анализът на резултатите показва, че в известна степен има разминаване във вижданията на студентите и експертите по този въпрос $P < 0,05$ ($u = 2,04$). 33,30% от експертите считат, че стажът е с голяма продължителност и би могъл да се

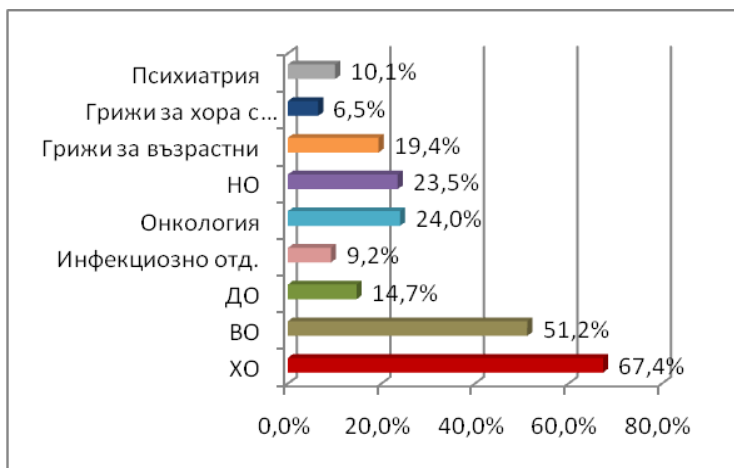
намали хорариумът, с оглед на това, че има достатъчно часове за практическо обучение при клиничната практика. Останалите 66,70% са на мнение, че хорариумът е достатъчен.

Важен показател за оптимална организация на преддипломния стаж е разпределението на хорариума по сектори/клиники или отделения. Разпределението на часовете трябва да осигурява възможност на обучаваните да отработват необходимите професионални компетенции. Това се съобразява и с Наредба №1 за професионалните дейности, които медицинските сестри могат да извършват самостоятелно или по назначение.

По време на преддипломния стаж студентите работят в различни сектори на болничната и доболничната помощ по предварително изготвен график от преподавател. Работата по точно определен график, като характеристика на преддипломния стаж ($3,19 \pm 0,07$) удовлетворява студентите ($3,12 \pm 0,07$). Налице е голяма зависимост между работата по график и високата удовлетвореност на студентите от преддипломния стаж $P < 0,001$ ($r = 0,71$).

Анализът на учебната документация доказва, че има известни различия между секторите в които се осъществява преддипломния стаж в различните учебни заведения. В Наредбата за ЕДИ за обучение на медицински сестри е посочен хорариумът от часове за преддипломен стаж, но не и тяхното разпределение по сектори. Академичната автономия в Висшите училища позволява изборът на секторите за преддипломен стаж да се прави от съответните преподавателски колегии.

Най-много часове са предвидени за хирургичните и терапевтичните отделения – по 320 часа и това се отразява върху готовността на студентите за работа в тези звена - 67,40% са посочили готовност за работа в ХО /хирургично отделение/клиника/ и 51,20% във ВО /вътрешно отделение/клиника/. Близко една четвърт от студентите са готови за работа в Онкология и Неврология. Тревожен факт е, че малка част от студентите имат готовност да работят с деца, възрастни и хора с увреждания, а в съвременните условия ще са необходими все - повече медицински специалисти в тези сектори, поради нарастващата значимост на техните медико-социални проблеми /Фиг. 4/.

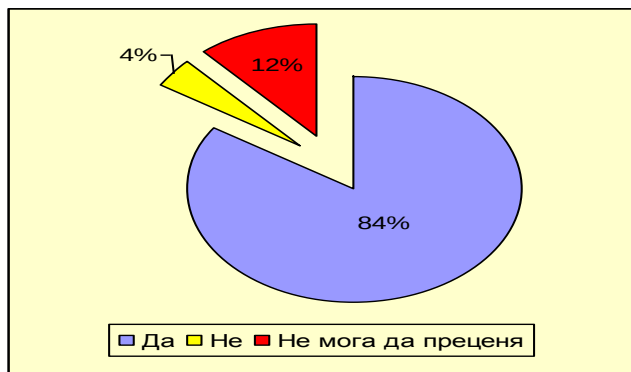
Фиг.4. Болнични звена за които студентите са най-подготвени

На въпроса дали е необходимо преддипломният стаж да се провежда и в други звена, освен посочените по-горе 32,70% отговарят положително. Сходни са отговорите и на въпроса, има ли здравни звена, които трябва да отпаднат от стажа –32% от респондентите отговарят с „да”. На студентите бе предоставена възможност в анкетата за свободен отговор и предложения. Прави впечатление, че близо половината респонденти от МУ-Пловдив предлагат да се премахне сектор Инфекционно отделение, от гледна точка на тяхната безопасност и лошата материално – техническа база и битови условия на труд и да се намалят часовете в Дом за възрастни хора. Друго предложение е свързано с правилен подбор на секторите и базите за преддипломния стаж. Според болшинството от респондентите -72,45% е необходимо да се увеличат часовете за свободно избираем стаж, за да им се даде възможност за работа в сектор, в които биха искали да работят след дипломирането си. Студентите предлагат да се подбират сектори с по-висока интензивност на работа и възможност за извършване на повече манипулации, за да имат възможност да прилагат наученото на практика.

В тази връзка трябва да отбележим, че **важен показател за оптимизиране на преддипломния стаж е възможността да се осигурят на стажантите условия за самостоятелна работа.**

Според всички стажанти, участвали в проучването най-добри условия за самостоятелна работа има по време на преддипломния стаж (99,20%). При провеждането му студентите работят по график, наравно с наставника и под негово ръководство извършват определени дейности самостоятелно и/или под контрол. На стажантите се възлагат самостоятелни задачи, съобразно техните знания и умения и според спецификата на сектора. На второ място се нарежда учебната практика (78,9%), а УПЗ/упражнения/ е на трето място с 36,2%. Семинарът е посочен от едва 13,6% от респондентите, поради неговата теоретична насоченост и работа с литературни източници. Не се установиха статистически значими различия в отговорите на студентите от различните висши учебни заведения $P > 0,05$. Отговорите са очаквани и показват реална картина на възможностите на самостоятелна работа за формиране на бъдещите специалисти.

Висок процент от изследваните (84%) се чувстват уверени при леглото на болния 4,0% са неуверени и 12% не могат да преценят. Преобладаването на този вид отговори ни дава основание да предположим, че у болшинството студентите – 84% е изграден теоретичен алгоритъм за реакция в реална болнична ситуация, което се отразява положително върху мотивацията на студентите, а от там и на формиращия процес. Този резултат, според нас вероятно се дължи на прилагането на методи в обучението, които стимулират развитието на клиничното творческо мислене /Фиг.5/

Фиг. 5. Увереност при изпълнение на практически задачи

В анкетната карта бе включен въпрос, зададен и на студентите и наставниците за уменията, които трябва да се усъвършенстват и овладеят до автоматизъм и приоритетно по време на преддипломния стаж, като елемент на професионалната компетентност /Табл.3/.

Табл. 3. Умения за усъвършенстване по време на преддипломния стаж

Вид дейност	Стажант-медицински сестри	Наставници	u	P
Манипулативни умения	98.08%±0,93	96.09%±2,07	0,88	>0,05
Умения за полагане на общи и хигиенни грижи	88.08%±2,20	41,63%±5,25	8,16	<0,001
Административни умения /работа с медицински документи, регистриране на показатели, изписване на лекарства и др./	70.38%±3,10	19.84%±4,25	9,61	<0.001
Комуникативни умения на хоризонтално и вертикално ниво	80.77%±2,68	57.03%±5,28	4,00	<0.001
Умения за изготвяне на план за грижи за болния	56.54%±3,37	47.66%±5,32	1,41	> 0,05
Умения за полагане на специални грижи, според	40.00%±3,33	52.56%±5,33	2,00	<0,05

заболяванията в съответния сектор				
Подготовка и участие в изследвания на различни органи и системи	55.77%±3,37	60.94%±5,2	0,83	>0,05

По отношение на овладяването на манипулативни умения се наблюдава много висок процент (над 96%) от двете групи анкетиращи.

Наблюдава се статистически значимо различие при избора на „Умения за полагане на общи и хигиенни грижи” $P < 0.001$. Висок избор се наблюдава при студентите (88%), докато при наставниците изборът е сравнително нисък (42%).

Наблюдава се статистически значимо различие при избора на „Административни умения /работа с медицински документи/” $P < 0.001$. Висок избор се наблюдава при студентите (70,38%), докато при наставниците изборът е сравнително нисък (19,84%).

Установи се статистически значимо различие при избора на „Комуникативни умения на хоризонтално и вертикално ниво” $P < 0.001$. Висок избор се наблюдава при студентите (81%), докато при наставниците изборът е сравнително нисък (57%).

При избора на „Умения за полагане на специални грижи, според заболяванията в съответния сектор” също се наблюдава значимо различие $P < 0,05$. Наставниците смятат, че е необходимо да се обърне по-голямо внимание при формирането на тези умения (Табл.3). При избора на „Изготвяне на план за грижи за болния” и „Подготовка и участие в изследвания на различни органи и системи” се наблюдава средно висок еднороден процент от всички групи анкетиращи ($P > 0,05$).

Трябва да се отбележи, че повечето респонденти оценяват относително високо значението на тези умения при формиране на професионалната компетентност на медицинските специалисти. Установява се обаче, тенденция за подценяване от наставниците на повечето умения.

Една от най-важните дейности по време на преддипломния стаж е усвояването на манипулативни умения на най-високо ниво - до автоматизъм.

Както стана ясно от отговорите на предходния въпрос тази дейност се посочва като приоритетна на първо място и от студенти и наставници. Резултатите показват, че 72,8% от стажантите са най-сигурни при изпълнение на мускулните и подкожните инжекции $P < 0,01$, докато между другите две манипулации няма разлика $P > 0,05$.

Студентите са посочили повече от един отговор /Табл. 4/.

Табл.4. Сигурност при извършване на манипулации

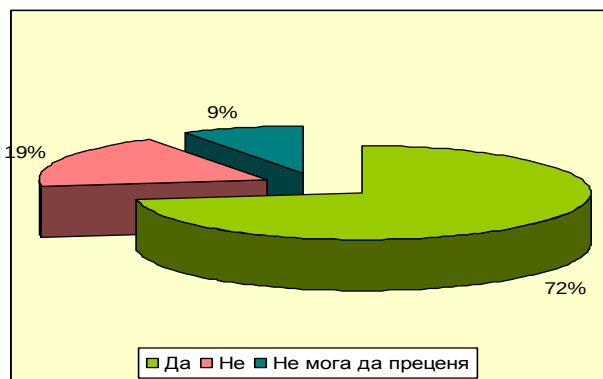
Манипулации	Брой	% $\pm$ Sp	u	P
Подкожна	174	61,5 $\pm$ 2,89	2,86	<0,01
Мускулна	206	72,8 $\pm$ 2,69		
Венозна	167	59 $\pm$ 2,92	0,93	>0,05
Инфузия	156	55,1 $\pm$ 3,0		

Интересен е фактът, че при почти всички манипулации стажантите не срещат затруднения и това доказва, че практическото обучение и преддипломния стаж, като част от него съдейства изключително за формиране на професионална компетентност у студентите. По-ниският процент сигурни при изпълнение на венозни манипулации и инфузии – 59 $\pm$ 2,92% и 55,1 $\pm$ 3,0% е сигнал за преподавателите, че трябва още по време на учебно-практическите занятия и клиничната практика студентите да се мотивират и подкрепят да преодолеят страха от тази манипулация. Още повече, много от спешните състояния са свързани именно с прилагане на венозни манипулации.

Важен инструмент за контрол и оценка на преддипломния стаж в организационно-педагогически аспект е Дневникът на стажанта. Болшинството студенти – 86% са на мнение, че в дневника са застъпени всички дейности и указанията за воденето му са достатъчни. Указанията за водене на Дневника са достатъчни, според 85,10% от студентите, но за останалите близо

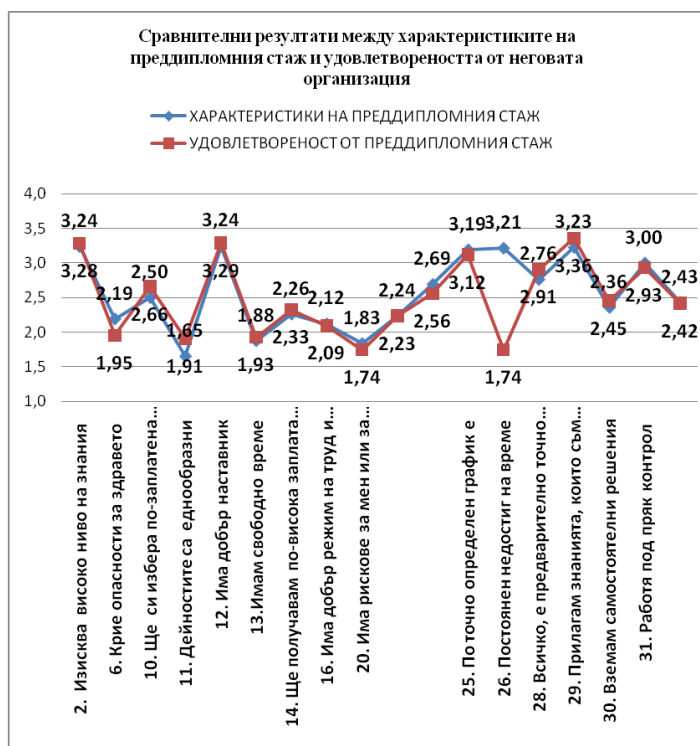
15% са недостатъчни или нямат преценка. Това налага да се преразгледат и усъвършенстват указанията, за да бъдат разбираеми за всички. Трудности по време на стажа са регистрирани от 17,4% от студентите, без да описват какви. Но най-честите проблеми са свързани с това, че студентите понякога се ангажират с несвойствени дейности /купуване на закуски, вестници и пр./. Резултатите от анализа доказват необходимост от ефективен и непрекъснат мониторинг и контрол върху провеждането на преддипломния стаж. Близко две трети от стажантите са категорични, че след приключване на стажа ще могат да работят във всяка една сфера на здравеопазването.

81,50% от студентите са удовлетворени от броя на манипулациите, заложили в Дневника на стажанта, с „не”отговарят 8,00% и „не мога да преценя” -10,50%. От резултатите е видно, че близо една пета от студентите считат, че броят е недостатъчен. Те препоръчват да се предвиди място в дневника за дописване на извършени от тях допълнителни манипулации. В същото време прави впечатление, че само 72,0% от стажантите успяват да изпълнят задължителните дейности, а 28% не успяват или не могат да преценят $P<0,001$ ($u=11,52$) /Фиг. 6/. Причините, които се изтъкват са различни – от липса на подходящи пациенти, нежелание от страна на медицинския персонал да ги включи в манипулации до страх и неувереност от страна на студента. Този резултат е тревожен и изисква да се оптимизира организацията на работа на стажанта и наставника в съответните звена.

Фиг. 6. Изпълнение на задължителните дейности в дневника

Според студентите (72%) работата в реални болнични условия крие опасности за тяхното здраве. Близко една трета от студентите -31,3% считат, че този риск е в голяма степен и това намалява удовлетвореността им от преддипломния стаж, 24,5% са напълно неудовлетворени от този факт, а 50,0% донякъде. В здравното звено те се срещат със страданието, преживяванията на пациента и неговото семейство и това ги натоварва емоционално. Установи се умерена зависимост между условията на стажа и удовлетвореността на студентите. Колкото по-големи са опасностите за здравето им, толкова по-малка е удовлетвореността от обучението $P<0,01(r=0,48)$ /Фиг.7/.

Фиг. 7. Характеристики на преддипломния стаж и удовлетвореност на студентите от организационно-педагогическите условия

Една от най-важните дейности по време на преддипломния стаж е усвояването на манипулативни умения на най-високо ниво - до автоматизъм. Това предполага многократно упражняване на манипулациите и създава впечатление у студентите за еднообразност на дейностите ($1,91 \pm 0,09$) като характеристика на преддипломния стаж. Налице е значителна зависимост между удовлетвореността на студентите и еднообразието от изпълняваните дейности $P < 0,01$ ($r = 0,56$). Във връзка с това е необходимо преподавателите и наставниците да включват ежедневно студентите в различни по вид дейности по време на преддипломния стаж /Фиг.7/.

В реалната обстановка на медицинската практика бъдещите медицински сестри изпитват спонтанен интерес и усвояват функционални активности, модели на професионално поведение, на вземане на решения. В обучението на медицинските сестри централният фокус е върху пациента и неговите близки. Респондентите посочват, че имат възможност да вземат самостоятелни решения ($3,00 \pm 0,09$) и това ги удовлетворява в голяма степен $P < 0,001$ ($r = 0,74$). От друга страна 77,8% от студентите посочват, че дейностите, които извършват в реалната практика са при постоянен недостиг на време ($3,21 \pm 0,09$). За 39,1% от респондентите това е изключително неудовлетворяващо ($1,74 \pm 0,1$). Колкото е по-голям недостигът на време за извършване на дейностите по време на преддипломния стаж, толкова по-неудовлетворени са студентите $P < 0,001$ ($r = -0,72$). Това е сигнал за наставниците и преподавателите, че трябва да се създаде такава организация на работа, която да позволява разпределение на дейностите.

От направения анализ става ясно, че **показателят организиране на самостоятелната работа** на стажанта има различни измерения – от постигане на увереност при леглото на болния; осигуряване на достатъчно на брой и разнообразни дейности, извършвани самостоятелно; усъвършенстване на практически умения до осигуреност с подходящи пациенти за извършване на самостоятелни здравни грижи.

Съобразяването с изведените показатели на критерия „Организационно-педагогически условия” на преддипломния стаж, които се явяват условия и фактори за оптимизирането му, ще доведе до усъвършенстване на професионалните компетенции на бъдещите медицински сестри.

За оптимизиране на формиращия процес важна роля имат и материално-техническите условия, които са другия критерий, който ще анализираме.

3.1.2. Физически и материално-технически условия и фактори на преддипломния стаж за формиране на професионална компетентност у бъдещите медицински сестри

Качеството на професионалната подготовка на студентите-медицински сестри в условията на преддипломния стаж е социална категория, определяща състоянието и резултатността на формиращия процес и неговото съответствие с потребностите и очакванията на обществото, развитието и формирането на професионални компетенции на бъдещите медицински сестри. То се определя от съвкупност от показатели, характеризиращи различни аспекти на практическата дейност, като един от тях е материално-техническата осигуреност на обучението.

Удовлетвореността на студентите от материално-техническите условия при провеждане на учебно-практическите занятия, учебната /клинична/ практика и преддипломния стаж е значим фактор за професионалното формиране на бъдещите медицински сестри. Статистически значима е разликата в оценките за удовлетвореност от материалната осигуреност на учебно-практическите занятия и тази на преддипломния стаж $P=0,001(u=5.42)$ и клиничната практика $P<0,05$ ($u=2.17$). Следователно, студентите са в по-висока степен удовлетворени от материалната обезпеченост на провежданите учебно-практически занятия и по-слабо са удовлетворени от материално-техническите условия на клинична практика и преддипломния стаж.

По време на учебно – практическите занятия студентите във висока степен усвояват умения за практически дейности и овладяват сестринските задължения. Те отработват манипулациите най-напред върху мулажи и фантоми в

специализирани кабинети, а след това на пациентите в реалната практика. Именно осигуреността с дидактически материали и работно място за всеки студент по време на учебно-практическите занятия обуславя високата удовлетвореност на студентите от тази форма на обучение.

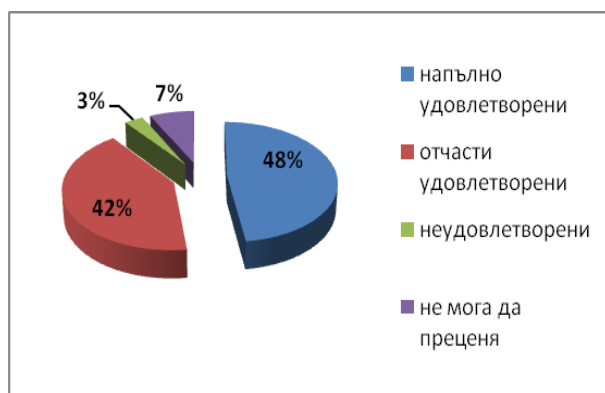
По-слабата удовлетвореност на студентите от материално-техническата обезпеченост на преддипломния стаж се свързва с недобри условия на труд, липсата на достатъчно лични предпазни средства и други консумативи в лечебните бази и др. /Фиг. 8/.

Фиг. 8. Характеристики на преддипломния стаж и удовлетвореност на студентите от физически и материално-технически условия

По време на клинична практика и особено на преддипломния стаж студентите формират професионалните умения и компетенции, необходими за бъдещата им самостоятелна работа. Мнението на студентите за степента на удовлетвореност от възможностите и условията за работа, които

лечебните заведения предоставят за практическо обучение показва, че: 48,0% от студентите са напълно удовлетворени, 44,0% отчасти удовлетворени, 7,0% не могат да преценят и 3,0% са неудовлетворени. Видно е, че неудовлетвореността е много ниска, но от друга страна интерес за проучването представляват почти половината от обхванатите в изследването студенти, които са „отчасти удовлетворени” и проявяват критичност. Това може да се обясни с голямата продължителност на преддипломния стаж, както и задължителното му провеждане в здравни звена, където липсва динамиката в медицинската практика, което е предпочитано от студентите, както и невъзможността да провеждат по-продължително време стаж в предпочитани от тях здравни звена /Фиг.9/.

Фиг. 9. Удовлетвореност от условията на работа в лечебните заведения

Около 10 % от студентите не могат да преценят и не са удовлетворени от условията за работа в базите за практическо обучение. Вероятно, поради затрудненията по изпълнение на сестринските дейности в реалната практика, свързани с организационни проблеми по снабдяването с консумативи и материали; съществуващата амортизирана до определена степен материално-техническа база; занижените битови условия за пациентите в някои здравни звена; организацията на работа и др. са основните причини за по-слабата удовлетвореност на студентите от учебно-практическите бази ($2,62 \pm 0,08$). Налице е

ясно изразена зависимост между добрите условия на труд и високата удовлетвореност на студентите от преддипломния стаж $P<0,001(r=0,80)$. Около една трета от студентите - 32,6% определят преддипломния стаж като много рисков по отношение на опасност от злополуки ($2,13\pm0,09$) и натоварващ физически и психически стажантите ($1,88\pm0,1$). Практическото обучение по принцип има рисков характер от гледна точка на болничната среда в която се провежда. Очертава се умерено изразена зависимост между опасностите от злополуки и ниската удовлетвореност на студентите от преддипломния стаж $P<0,01(r=0,47)$. Вероятно това е една от причините стажантите от МУ - Пловдив да предлагат отпадане на сектор отделение по Инфекциозни болести.

Материално-техническите и битови условия на базите в които се провежда преддипломния стаж са предпоставка за предпочитанията на студентите за работа в частни здравни заведения, където битовите условия са по-добри. 49% от стажантите отговарят, че желаят да работят в частно здравно заведение, 45,8% – в държавно и 5,2% - другаде. Няма статистически достоверна разлика между отговорите на студентите ($P>0,05$).

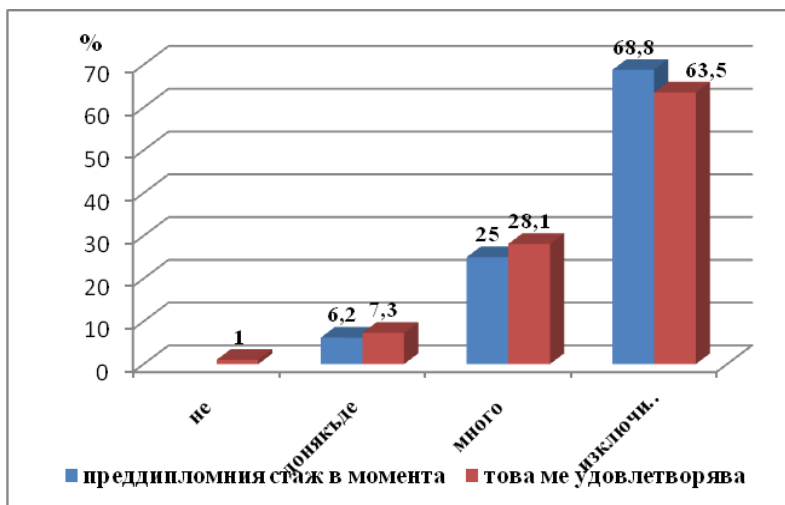
Анализът на резултатите от проведеното проучване със стажантите-медицински сестри доказва, че **физическите условия и материално-техническата обезпеченост в базите за практическо обучение са фактор, който влияе върху мотивацията им за труд и има важно значение за оптимизиране на процеса на формиране на професионална компетентност.**

3.1.3. Социално-психологически условия и фактори на преддипломния стаж за формиране на професионална компетентност у бъдещите медицински сестри

Социално-психологическите условия и фактори при провеждане на преддипломния стаж се проявяват във взаимоотношенията между основните субекти „стажант-стажант“, „стажант-преподавател“, „стажант-наставник“, „стажант-пациент“, „преподавател-наставник“.

Резултатите от изследването показват, че 69,0% от респондентите са изключително удовлетворени от атмосферата в

работната група $P < 0,001$ ($r = 0,85$). Това е свързано в значителна степен с възможности за изява $P < 0,001$ ($r = 0,74$) и развитие на способностите на студентите $P < 0,001$ ($r = 0,72$). Колкото по-добър е психоклиматът в студентската група и медицинския екип, толкова по-голяма е удовлетвореността на респондентите. В процеса на преддипломния стаж студентите овладяват умения за общуване с пациентите, техните близки и медицинския екип и усвояват модели на професионално поведение. При анализът на резултати по твърдението от теста за характеристиката на преддипломния стаж „Изисква голяма отговорност от мен” се получиха следните отговори: „донякъде” -6,2%, „много” -25%, „изключително” -68,8%, като средната оценка е $3,49 \pm 0,07$. В същото време този факт не удовлетворява само 1,0% от студентите, „донякъде” -7,3% от респондентите, „много” -28,1%, „изключително” -63,5%. Дадената средна оценка е висока $3,41 \pm 0,07$. Корелационният анализ показва умерено изразена зависимост $P < 0,01$ ($r = 0,48$), т.е. колкото по-големи отговорности предлага преддипломния стаж, толкова по-удовлетворени са студентите /Фиг. 10/.

Фиг. 10. Отговорността в условията на преддипломния стаж
Професионалната компетентност на медицинските сестри се изразява не само в притежанието на знания, умения и навици за

извършване на определени дейности, но и в притежаването на личностни и професионално-значими качества за професията.

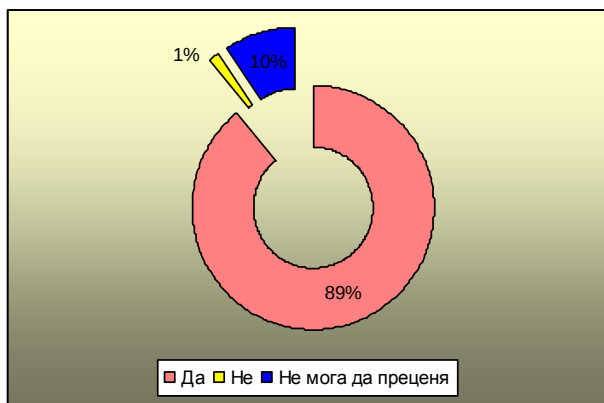
При проведеното интервю за най-важните качества, които трябва да притежава медицинската сестра, респондентите най-често посочват качества като милосърдие, състрадание, сърдечност, отзивчивост, уважение към автономността на пациента, съчувствие, отговорност, справедливост, човечност.

Обнадеждаващ факт е, че болшинството студенти са усвоили комуникативни умения за рационално общуване с пациента. Очевидно с повишаване на подготовката и натрупания опит студентите смятат, че са придобили техники за общуване с пациентите, които помагат за преодоляване на страха и полесното адаптиране на болния в обстановката. Наред с получаването на информирано съгласие е важно да се подготви психически пациента за манипулацията, съобразно неговото културно ниво и емоционално състояние.

За нас беше интересно да проучим мнението на студентите, относно това какви качества и умения са доразвити и усъвършенствани по време на преддипломния стаж у тях .

На първите места са посочени качествата –отговорност - 76,20% и наблюдателност-78,60%. Наистина тези качества имат изключително важно значение за медицинската сестра.

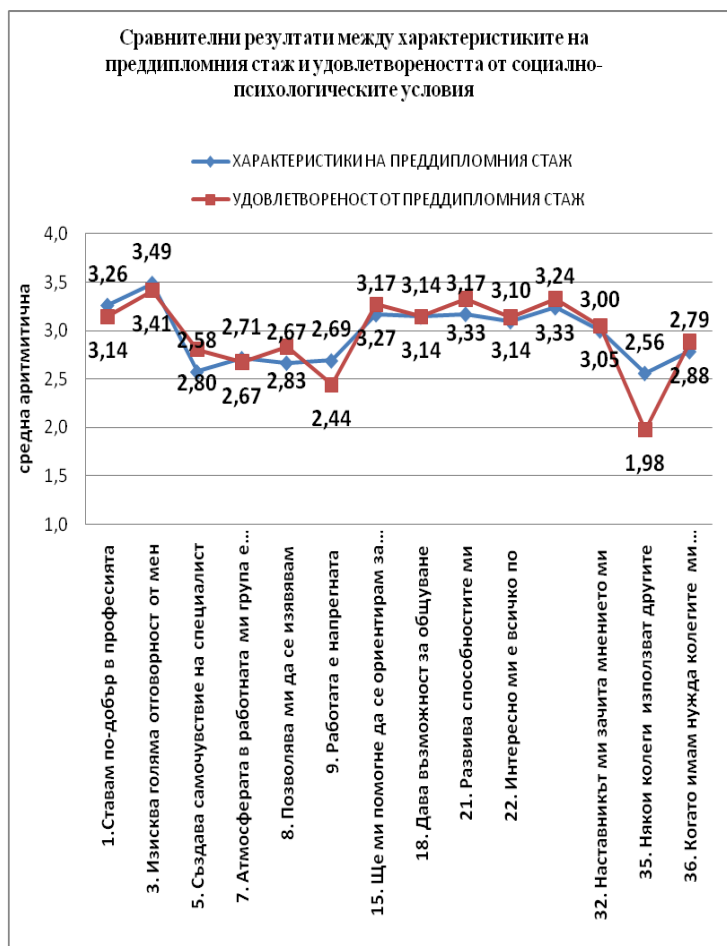
В процеса на изследването се постаряхме да установим условията и факторите в процеса на преддипломния стаж, способстващи поддържането на висока мотивация у студентите и влияещи върху оптимизирането на процеса на формиране на професионална компетентност у тях. От предложените в анкетната карта форми на обучение, съдействащи за формиране на професионално-клинично мислене /мисленето, свързано с болестта/ 89,0% от стажантите посочват на първо място преддипломния стаж $P < 0,001$ ($u = 5,03$), на второ място със 72,40% е посочена клиничната практика и на трето – 35,40% учебно-практическите занятия. Това са трите учебни форми за практическо обучение, които в най-голяма степен допринасят за овладяване на професионални ценности и изграждане на качества, необходими за професионалната компетентност и реализация на бъдещите медицински сестри /Фиг.11/.

Фиг.11. Роля на преддипломния стаж за изграждане на правилен подход към болния

Единодушно е становището на стажантите, участващи в изследването, че наставникът има основна роля за тяхното професионално усъвършенстване и ефективността на протичане на преддипломния стаж. 81,5% са удовлетворени от съдействието на наставниците, които осъществяват пряк контрол и ръководство върху дейността на бъдещите медицински сестри в лечебното звено. Според болшинството студенти, когато се справят добре с поставените задачи наставникът отбелязва постиженията ($3,24 \pm 0,07$) и зачита мнението им ($3,0 \pm 0,07$) Колкото по- колегиално и подкрепящо се отнасят наставниците, толкова по-удовлетворени са студентите от преддипломния стаж $P < 0,001$ ($r = 0,63$) и ($r = 0,85$) /Фиг.12/.

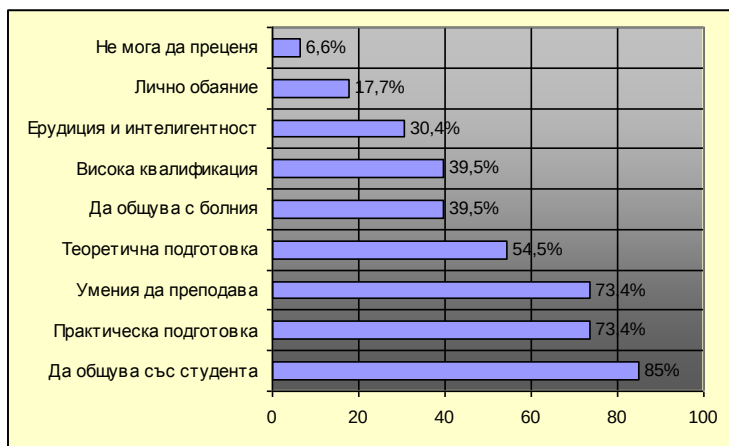
Една пета от студентите – 19,64% са недоволни от отношението на медицинския персонал в учебно-практическите бази. Те обясняват това с липса на време, нежелание за комуникация и осигуряване на самостоятелни дейности на обучаемите. Отношението на персонала в клиничните бази към практическото обучение и студентите оказва влияние върху удовлетвореността на студентите от преддипломния стаж и качеството на формиращия процес. **За да се преодолеят негативните тенденции в общуването е необходимо да се засили връзката на преподавателите с колегите от болничните звена и да се увеличи контрола над преддипломния стаж.**

Фиг. 12. Характеристики на преддипломния стаж и удовлетвореност на студентите от социално-психологическите условия

Голяма част от изследваните студенти са на мнение, че наставникът трябва да има трудов стаж по специалността, като 18% смятат, че този трудов стаж трябва да бъде повече от 5 години; 19 % - минимум пет години; също 19 % посочват минимум три години; за 7,0% от респондентите стажът не играе роля и не е необходим и един сравнително висок процент -37,0% посочват, че не могат да преценят, но разликата между отговорите не е статистически значима. Според 56% от участващите в изследването стажанти нивото на теоретично-практическата и педагогическа подготовка на наставника има основна роля за ефективното провеждане на стажа, а 74 % $P < 0,001$ ($u=16.13$) считат, че е необходима и педагогическа компетентност.

Те определят следните най-важни професионални качества на наставника, необходими за добра педагогическа дейност: способност да общува с обучаваните-85,0%, добри практически умения – 73,4%, възможност да предаде знанията си на студентите – 73,4% и не на последно място- висока теоретична подготовка – 54,5%. Сборът от процентите надхвърля сто, тъй като изследваните са посочили посочили повече от един отговор /Фиг.13/.

Фиг. 13. Най-важни качества на добрия наставник /според стажант-медицинските сестри/

Изследването показва, че много важни за студентите са взаимоотношенията им с наставниците. Те до голяма степен влияят и върху процеса на формиране на професионални компетенции и качества, необходими за професионалното им изграждане. Резултатите от проведеното изследване потвърждават, че майсторството на наставника се извява в уменията му за правилно общуване и внимателно отношение към студентите и пациентите и изграждане на доверие в отношенията с тях.

Проведеното емпирично изследване със стажанти-медицински сестри позволява да направим следните изводи.

Изводи:

1. Доказва се ролята на преддипломния стаж като учебна форма, която в най-голяма степен допринася: за овладяване на професионални знания, умения ценности и качества, необходими за професионалната им компетентност и реализация; за повишаване мотивацията на студентите; за адаптацията на стажантите към професията и условията на болничната среда; за формиране на професионално клинично мислене, свързано с болестта.

2. Добрата теоретична подготовка на стажант-медицинските сестри е и условие и фактор, който съдейства за оптимално формиране на професионалната компетентност.

3. Самостоятелната работа на студентите е фактор за оптимизиране на преддипломния стаж. Тя предоставя възможност за възпитаване на самостоятелността като черта на характера на бъдещите медицински сестри, за развитие на гъвкави умения и навици, на значими за професията личностни качества и способности за самостоятелна професионална изява, свързана с полагане на грижи за пациента-болен или здрав.

4. Най-значими за студентите са качества, които съответстват на моралните ценности в медицинската професия.

5. Обнадеждаващ факт е, че близо 86,50% от стажант-медицинските сестри са усвоили комуникативни умения за рационално общуване с пациента.

6. Изведени са качествата на добрия наставник, според студентите и е доказана ролята на наставника, като фактор с

първостепенно значение за формиране на професионална компетентност в условията на преддипломния стаж.

7. Установиха се и някои негативни тенденции, свързани с удовлетвореността на студентите от осигуреност с подходящи пациенти за манипулации; взаимоотношения с наставници и медицинския екип; вменяване на несвойствени дейности, които се вписват с отрицателен знак при професионалното формиране на бъдещите медицински сестри; недобри битови и материални условия; липса на консумативи и предпазни средства.

3.2. Стажант-медицинските сестри през погледа на пациентите

Важен фактор за оптимално протичане на преддипломния стаж и усъвършенстване на професионалните компетенции на бъдещите медицински сестри е пациентът. Той се явява и субект и обект в процеса на преддипломния стаж. Пациентът е най-ранимия участник в този процес и неговото поведение и отношение към студентите, наставниците и медицинския екип влияе както върху начина на организация и протичане на стажа, така и върху качеството на формираните умения и навици.

С цел проучване мнението на пациентите, относно качеството на здравните грижи, оказвани от стажантите и отношението им към тях бе проведено изследване с 180 пациента, хоспитализирани в УМБАЛ „Св. Георги“- Пловдив, МБАЛ-гр. Хасково и МБАЛ „Д-р Ат. Дафовски“-Кърджали. Използвана бе анкетна карта, съдържаща 20 въпроса и интервю.

За да бъдат включени в проучването пациентите трябваше да отговарят на определени изисквания:

- възраст над 18, за да са пълнолетни и да имат право самостоятелно да изразяват мненията;
- продължителност на болничен престой – най-малко три дни, за да са имали възможност да установят взаимоотношения със стажант- медицинските сестри и да преодолеят стреса, породен от хоспитализацията;
- да са хоспитализирани в отделения, които имат най-голям хорариум като сектор в преддипломния стаж – отделения с хирургичен и терапевтичен профил.

С цел повишаване обективността на проучването анкетните карти са предоставяни на пациентите към момента на изписване от отделението, на доброволен и случаен принцип.

Разпределението на пациентите по лечебно заведение е представено в Табл. 5.

Таблица 5. Разпределение на пациентите по лечебно заведение

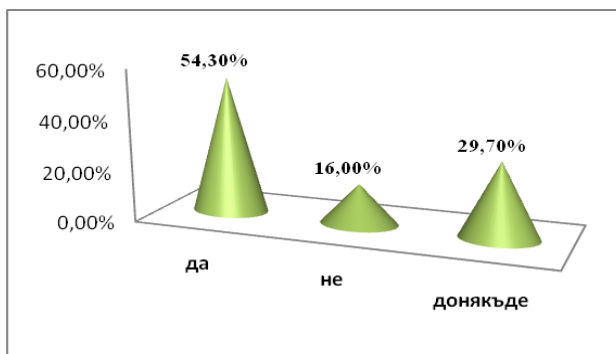
Категории	Брой	%±Sp
УМБАЛ «Св. Георги»-Пловдив	64	35,56±5,98
МБАЛ-АД-Хасково	40	22,22±6,57
МБАЛ «Д-р Ат. Дафовски» -Кърджали	76	42,22±5,67
Общо:	180	100,00

Разпределението на болните по пол, възраст, образование и честота на хоспитализациите е както следва:

- по пол-53,6% жени и 46,4% мъже;
- по възраст-18 до 25 години-6,8%, от 25 до 40 години – 9,2%, от 40 до 60 години-36,4%, над 60 години-47,6%;
- по образование-основно-23,2%, средно-44,8%, висше-32%;
- по честота на хоспитализация-постъпили за първи път на лечение-32,4%, за втори-41,2%, многократно-26,4%.

Обобщавайки емпиричната информация може да се констатира, че факторите, които оказват влияние върху поведението на пациента са свързани с вида и тежестта на заболяването, етапа на протичане, наличните усложнения, както и образователния ценз, здравната култура, социалния статус на пациента, религиозните убеждения и норми. Изброените фактори влияят върху взаимоотношенията му с бъдещите медицински специалисти и желанието му за участие в учебния процес, а това се отразява на цялостния процес на формиране на професионални компетенции у студентите. За нас беше важно да разберем дали стажантите оценяват тези факти и се съобразяват с тях. Според мнението на 62,8% от изследваните пациенти, студентите се

съобразяват и оценяват техните преживявания, причинени от заболяването. На противоположно мнение са 18,4%, а отговор „донякъде” дават 18,8% от пациентите. Тези резултати показват, че повече от една трета от стажантите-медицински сестри не винаги разбират психическото състояние на пациентите и нямат правилен подход към тях, което е тревожен факт. 54,3% споделят, че общуването със стажантите им помага да преодолеят неприятните усещания, свързани с болничната обстановка и болестта. 16% от респондентите са отговорили отрицателно, останалите 29,7% - „донякъде” /Фиг. 14/.

Фиг.14. Адаптация на пациентите в резултат на общуването със стажантите

Анализът на резултатите от проучването показва, че преди извършване на лечебно-диагностично мероприятие се иска съгласието на по-голямата част от пациентите 64% $P < 0,001$ ($\chi^2 = 9,45$). По този начин медицинската сестра демонстрира уважение към автономността на пациента, зачита неговите принципи и права. 21% от пациентите отговарят, че на практика не се иска от тях съгласие и не получават информация за всяка манипулация, а 15% отговарят с “невинаги”. Това налага извода, че у някои стажанти не са формирани умения за адекватна психическа подготовка, съобразно индивидуалните, културни и религиозни особености на пациента. Установяването на коректни взаимоотношения стажант-пациент изисква спазването на конфиденциалност и доверие в отношенията.

Анализът на резултатите показва, че 52,40% от пациентите изпитват доверие към студентите при осъществяване на манипулации и грижи за тях, а 35,60% не към всички студенти. Именно с помощта на доверието болният успява да се адаптира към болничната обстановка и към новия ритъм на живот.

Според проучването, по-голямата част от изследваните пациенти (79,1%) не намират разлика в отношението, проявявано към тях и останалите пациенти. 3,9% отговарят отрицателно, а 17,0% не могат да преценят. Способността за адекватно общуване с пациентите изисква бъдещите медицински сестри да умеят да владеят собственото си емоционално състояние, да преценят темпераментовите особености и културно ниво на пациента.

Изследването показва, че емпатичното отношение и проявите на милосърдие в междуличностното общуване способстват за по-лесната адаптация на пациента в болничната обстановка. Според болшинството от изследваните пациенти освен знанията и уменията на студентите за осъществяване на манипулации и грижи, способността за общуване с тях е едно от най-важните им задължения.

Анализът не показва статистически значима разлика в отговорите на пациентите с различни пол, възраст, образование, брой хоспитализации.

Проведеното изследване с пациентите е основание да направим следните **изводи**:

1. Като субект в процеса на преддипломния стаж, пациентът се явява основен фактор за неговото оптимизиране и съдейства за формиране на професионална компетентност у бъдещите медицински сестри.

2. По-голямата част от пациентите (81%) смятат, че могат да преодолеят страха и неприятните преживявания само когато бъдещите медицински сестри проявяват разбиране за тяхното емоционално състояние и преживявания, свързани с болестта.

3. Между пациентите и болшинството от стажант-медицинските сестри не са установени в достатъчна степен доверителни отношения. Едва една трета от пациентите имат пълно доверие на стажант-медицинските сестри.

4. Болшинството от пациентите са удовлетворени от стажантите по отношение на полаганите грижи и извършвани манипулации.

5. Комуникативните умения на бъдещите медицински сестри имат съществена роля за подобряване качеството на здравните грижи и взаимоотношенията с тях, но у част от студентите не са формирани в достатъчно висока степен умения за ефективна комуникация.

6. Изследването показва необходимостта от прилагането на био-психо-социален подход при взаимоотношенията стажант-медицинска сестра - пациент. Този подход изисква осигуряване на психо-емоционален комфорт, подкрепа и разбиране на пациента. Необходимо е вниманието да се фокусира върху установяване на взаимоотношения, насочени към партньорство и сътрудничество с пациента.

3.3. Мнение и оценка на наставниците за преддипломния стаж и професионалната компетентност на бъдещите медицински сестри

Промяната в наредбата за ЕДИ за медицински сестри гарантира по-добра професионална подготовка на студентите – медицински сестри и отреди изключително важна роля на наставничеството при провеждане на преддипломния стаж. Стажантите работят паралелно, под контрола на съответен наставник в лечебното звено.

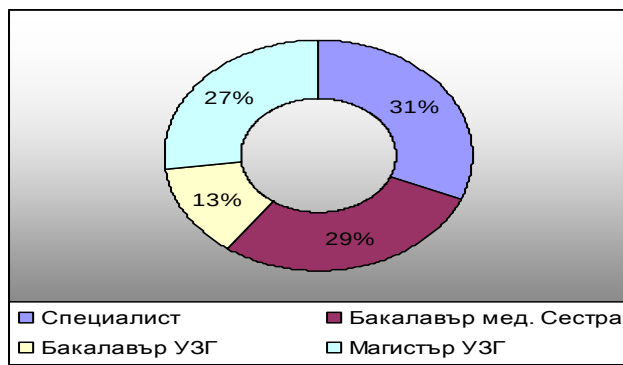
За да установим мнението и оценката на наставниците за преддипломния стаж и компетентността на поверените им стажанти проучихме 106 наставници в учебни бази в в УМБАЛ «Св. Георги» - Пловдив, МБАЛ-АД-Хасково, МБАЛ «Д-р Ат. Дафовски» - Кърджали, УМБАЛ – Ст. Загора.

Таблица 6. Разпределение на наставниците по месторабота

Категории	Брой	%±Sp
УМБАЛ «Св. Георги»- Пловдив	36	33,96±7,89
МБАЛ-АД-Хасково	20	18,87±8,75
МБАЛ «Д-р Ат. Дафовски» -Кърджали	26	24,53±8,44
УМБАЛ – Ст. Загора	24	22,64±8,54
Общо:	106	100,00

Средната възраст на изследваните наставници $41,88 \pm 1,04$ г., а средния стаж е $18,74 \pm 1,15$ г.

Според показателя длъжност: 1% са главни медицински сестри, 16% са старши медицински сестри и 83% са редови медицински сестри. Разпределението на наставниците, според образователния ценз е следното: най-голям процент са наставниците с ОКС „специалист”-31,0%, следвани от бакалаврите-медицински сестри-29,0%, магистър по „Управление на здравните грижи”-27,0% и бакалавър по „Управление на здравните грижи”-13,0% /Фиг. 15/.

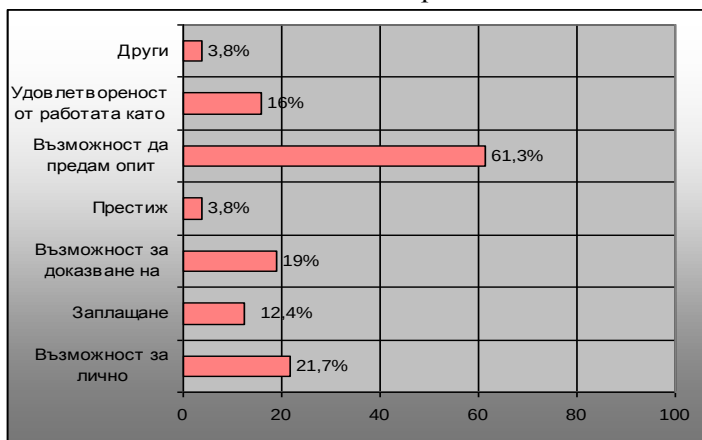

Фиг.15. Разпределение на наставниците по образователен ценз

Прави впечатление, че само 40,0% от наставниците притежават бакалавърска или магистърска степен по УЗГ, в резултат на което са подготвени да водят практическо обучение на студентите, на базата на педагогическата си подготовка.

Като централна фигура във формиращия процес професионалните и личностни качества и мотиви на наставника са от решаващо значение. Влиянието на по-опитния колега създава реални предпоставки за разгръщане на творческия потенциал, уменията и способностите на бъдещата медицинска сестра.

За 61,3% от наставниците водещия мотив е възможността да предадат личния си опит на младите хора. За 3,8% от тях е въпрос на престиж да си наставник. 21,7 % свързват работата като наставник с личностното усъвършенстване. Лична удовлетвореност от работата като наставник изразяват 16% и възможност за доказване -19,00 % са други мотиви посочени от анкетираните. При 3,8% от анкетираните има други мотиви за работа със студенти, а само 12,4% са мотивирани от заплащането. Сборът от процентите надхвърля сто, тъй като изследваните са посочили повече от един отговор /Фиг.16/.

Фиг. 16. Мотиви за работа като наставник

Според критерия длъжност, резултатите показват, че главните и старшите медицински сестри по-често са мотивирани от възможността да предадат опита си на студентите $P < 0,05$ ($\chi^2 = 5,67$).

На наставниците бе дадена възможност да определят в общи граници конкретни професионални изисквания, на които трябва да отговарят медицинските сестри, провеждащи преддипломен стаж на студентите. Най-висок процент наставници /82,10 %/ считат, че е необходимо да има изискване за бакалавърска и/или магистърска степен по УЗГ; 57,50 % поставят условие да имат наставниците определен трудов стаж; според 50,90% са нужни и професионални качества. 42,55% застъпват мнение за заемана длъжност, но едва 13,44% посочват, че старшите сестри са подходящи за наставници /Табл. 7/.

Табл. 7. Оценка на критерии за избор на наставниците

Критерий	Наставник
Трудов стаж	57,50 %
Длъжност	42,55 %
Образователен ценз (бакалавърска и/или магистърска степен по УЗГ)	82,10 %
Професионални качества	50,90 %

Анализът показва, че предложенията за трудов стаж на наставниците варира в широки граници. Според 53,00% от респондентите, той трябва да бъде 5 години, 39,00% отговарят 6-10 години и за 8,00% от изследваните наставници необходимият стаж е над 11 години. При отговорите на този въпрос се установиха следните зависимости: по признака „възраст“, респондентите над 51 г. смятат, че наставниците трябва да са с над 10 години трудов стаж, докато по-младите до 30 г. посочват 5 г. необходим $P < 0,05$ ($F=3,32$). Според признака „длъжност“, главните и старшите медицински сестри смятат по-често, че образователния ценз е един от важните критерии при избор на наставник $P < 0,05$ ($\chi^2=4,37$). Тези резултати показват, че при разработването на критериите за подбор на наставници трябва да

се вземат под внимание трудовия стаж и образователния ценз на кандидата за наставник.

Успешното провеждане на преддипломния стаж до голяма степен зависи от взаимоотношенията между наставници и стажанти. При проучване на студентското мнение се оказва, че не всички студенти са удовлетворени от отношението на наставника към тях. По този въпрос наставниците считат, че между тях и стажантите има ефективна комуникация – „да”-58,70% и „по скоро да”-28,80%. За да бъдат добри взаимоотношенията е необходимо всяка от страните да е запозната със своите права и отговорности по време на стажа. Студентите трябва да са запознати и да спазват правилата в болничното отделение; етичните норми за поведение и конфиденциалност; да изпълняват точно и отговорно поставените задачи от наставника на базата на теоретичните си знания и практически умения, формирани по време на обучението. От друга страна наставникът също трябва да проявява колегиално отношение към стажантите, като бъдещи колеги. Той трябва да е запознат с графика и възможностите на студентите; да поставя задачи, съобразени с компетенциите и възможностите на студентите; да упражнява контрол върху самостоятелната работа на студентите; да поддържа ефективни междуличностни отношения на хоризантално и вертикално ниво и да се стреми да бъде модел на подражание за стажантите. За да изпълнява тези роли наставникът трябва да притежава вътрешна мотивация и убеденост да предава знанията и уменията си на бъдещите медицински сестри.

Независимо от малкия процент на наставниците/12,50%, които считат, че няма ефективна комуникация със студентите, този факт буди тревога за ефективността на преддипломния стаж. Проучването на факторите, нарушаващи комуникацията, според наставниците са представени в Табл. 8.

Табл. 8. Фактори, нарушаващи ефективната комуникация между стажант и наставник

Фактори	Брой	%±Sp
Липса на доверие	23	21,7±4,0
Липса на умения за общуване от страна на стажанта	22	20,8±3,9
Липса на умения за общуване от страна на наставника	16	15,1±3,5
Незаинтересованост от страна на стажанта	70	66,7±4,6
Незаинтересованост от страна на наставника	17	16±3,6

От табл. 8 е видно, че според 66,7% от респондентите водещия фактор е незаинтересованост от страна на студента, на второ място се нарежда фактора „липса на доверие” с 21,7%, а на трето-липсата на умения за общуване от страна на студента. Наставниците, макар и по-малка част /15,1%/ считат, че проблем в общуването може да има от страна на наставника или незаинтересованост от страна на наставника /16±3,6%/. По отношение на продължителността на стажа близо 49,0% от респондентите отговарят, че е достатъчна, а 12,5% - „по-скоро да”, докато 23,1% отговарят отрицателно или „по-скоро не”. Тези отговори съвпадат с вижданията на студентите, че преддипломният стаж е достатъчен по продължителност, за да се формират и усъвършенстват професионалните компетенции на стажантите.

По отношение на уменията, които трябва да се усъвършенстват приоритетно по време на стажа бе проучено мнението и на наставници и стажанти, които бяха анализирани в първия параграф. По-голяма част от студентите оценяват относително високо значението на тези умения при формиране на професионалната компетентност на медицинските специалисти. Установи се обаче, тенденция за подценяване от наставниците на повечето умения, с изключение на манипулативните умения. Изследването на зависимостта по признака „възраст” показва, че наставниците до 30 г. възраст по-често смятат, че студентите трябва да усъвършенстват уменията за полагане на общи и хигиенни грижи $P<0,05$ ($\chi^2=9,1$) и умения за полагане на

специални сестрински грижи, според заболяването $P < 0,05$ ($\chi^2=9,7$).

В пилотното проучване наставниците предложиха и други умения и качества, които бяха включени в настоящото проучване с цел да получим мнението на наставниците. Необходимите и проявени качества и умения на стажантите за успешно изпълнение на професионалните задължения, според изследваните наставници, са представени по следния начин /Табл. 9/.

Табл. 9. Съпоставка на необходимите и проявените в работата качества и умения от стажантите, според мнението на наставниците

Умения	Необходими	Проявени	u	P
	% $\pm$ Sp	% $\pm$ Sp		
Умения за работа в екип	93.2$\pm$2.4	72.7$\pm$4.3	4.16	<0.01
Етично поведение	90.9 $\pm$ 2.8	77.3 $\pm$ 4.1	2.74	<0,05
Инициативност	58.0 $\pm$ 4.8	38.6 $\pm$ 4.7	2.89	<0.05
Умения за справяне с критични ситуации	94.8$\pm$2.5	79.5$\pm$3.9	3.3	<0.01
Дисциплина	96.6$\pm$1.8	83.0$\pm$3.6	3.38	<0.01
Лоялност	87.5 $\pm$ 3.2	73.9 $\pm$ 4.3	2.54	<0.05
Отговорност	97.4$\pm$1.5	87.5$\pm$3.2	2.78	<0.05
Организационни умения	69.3 $\pm$ 4.5	55.7 $\pm$ 4.8	2.07	<0.05
Комуникативни умения	80.7 $\pm$ 3.8	60.2 $\pm$ 4.8	3.35	<0.01
Компютърна грамотност	54.5 $\pm$ 4.8	30.7 $\pm$ 4.5	3.62	<0.01

Наблюдават се статистически значими разлики между необходимите качества и умения, според наставниците и проявените такива от стажантите. Водещите качества и умения, необходими за добрата медицинска сестра са: отговорност към

професионалните задължения - 97.4 ± 1.5 ; дисциплинираност - 96.6 ± 1.8 ; умения за работа в екип - 93.2 ± 2.4 ; умения за справяне с критични ситуации - 94.8 ± 2.5 , които за съжаление не са проявени в желаната степен в работата и поведението на стажантите.

Резултатите от направения анализ ще послужат като коректив при организирането и провеждането на бъдещия учебен процес с цел да се елиминират установените негативни тенденции.

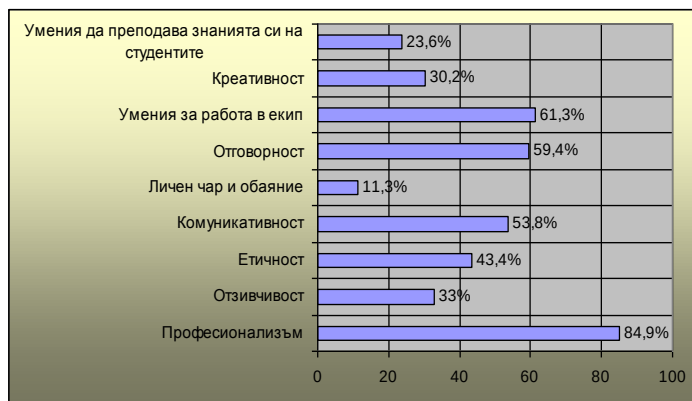
За да се формират добри взаимоотношения между стажанти и наставници е необходимо да има Правила за преддипломния стаж. По този начин те ще бъдат запознати с отговорностите и задълженията си и студентите също и ще се намали до минимум недоволството и конфликтите между студенти и наставници, възникващи понякога в процеса на обучението.

В анкетната карта бяха включени и въпроси към наставниците с цел да се установи мнението им относно нужните педагогически компетенции и необходимостта от допълнително обучение на наставниците и при наличие на такава необходимост какви тематики трябва да се включат. Наставниците посочват, че тези, които нямат педагогическа квалификация и не са завършили бакалавърска и/или магистърска степен по УЗГ е необходимо да преминат обучение по методика на обучението /27,20% и медицинска педагогика-13,20%. 3,8% считат, че трябва да се познават изискванията за контрол и оценяване /доцимология/.

Наставникът трябва да може да оценява изпълнението на дейностите от стажанта и да не поставя задачи, които стажантът не може да изпълни, поради липса на компетентност. Да обсъжда с него евентуални грешки и да проявява търпимост. Ето защо 16% от наставниците посочват, че е добре да познават и учебната документация и програми. Провеждането на обучение на наставниците ще спомогне за провеждане на качествен учебен процес по време на преддипломния стаж. Овладейвайки педагогически и методически умения за работа с обучаващи се, наставниците ще могат пълноценно да се включат в практическото обучение на студентите.

От своя страна студентите акцентират върху същите проблеми, свързани с педагогическата компетентност на наставниците и уменията им за участие в учебния процес.

Както преподавателят, така и наставникът може да подпомогне формирането на добра медицинска сестра или обратно, да деградира професионалното и развитие. Проучването показва, че водещо качество, според наставниците е професионализмът - 84,9%, следвано от умения за работа в екип - 61,3% и отговорност – 59,4% /Фиг.17./

Фиг.17. Необходими качества на добрия наставник
/според наставниците/

При проучването на студентското мнение се откроява като водещо уменията на наставника да общува със студента, практическа подготовка и умения да преподава знанията си на студентите, което е на предпоследно място при наставниците.

Установи се интересна зависимост по признака „възраст”- респондентите над 51 г. са на мнение, че на наставниците не им трябва умения да преподават знанията си на студентите $P < 0,05$ ($\chi^2 = 9,3$) и комуникативност $P < 0,01$ ($\chi^2 = 12,09$). Вероятно наставниците с по-голям стаж и опит считат, че притежават тези умения и качества и не е необходимо да ги усъвършенстват.

Проведеното проучване с наставниците позволява да направим следните **изводи**:

1. Като централна фигура при провеждане на преддипломния стаж, професионалните и личностни качества и мотиви на наставника са от решаващо значение за оптимизиране на преддипломния стаж.

2. Установи се положителна нагласа за работа като наставник. Водещи мотиви за работата със стажанти е предаване на личния опит на младите хора (61,3%), лична удовлетвореност и усъвършенстване.

3. Наставниците подценяват някои от уменията, които трябва да затвърдят стажантите по време на стажа /умения за полагане на общи и хигиенни грижи и административни умения/медицинска документация/.

4. Наставниците са убедени, че трябва да отговарят на определени изисквания. Нужно е да се актуализират критериите за подбор на наставници, като се вземат препоръките за образователен ценз и трудов стаж и се направи листа на наставниците.

5. Изведени са факторите, нарушаващи ефективната комуникация. Водещи фактори са незаинтересованост от страна на студента и липса на доверие.

6. Установи се зависимост по признаците „възраст“, „длъжност“ и „трудов стаж“ при някои от отговорите на въпросите.

7. Налице е потребност от разработване на Правила за провеждане на преддипломен стаж, които да регламентират правата и задълженията на всички субекти в преддипломния стаж.

3.4. Мнение и оценка на експерти за преддипломния стаж и професионалната компетентност на бъдещите медицински сестри

Друг важен фактор за оптимизиране на преддипломния стаж с цел усъвършенстване професионалната компетентност на бъдещите медицински сестри е преподавателя. В проучването са включени преподаватели от специалност „Медицинска сестра“, които играят ролята на експерти. Целта на проучването е да се установи мнението на експертите по здравни грижи за ефективността на преддипломния стаж като цяло, за ролята на наставника във формиращия процеси за условията и факторите, които съдействат за усъвършенстване професионалната компетентност на стажант-медицинските сестри.

Данните от проучването ще се използват за оптимизиране на преддипломния стаж.

Таблица 10. Разпределение на експертите по учебно заведение

Категории	Брой	%±Sp
МУ-Пловдив, ФОЗ	13	39,39±13,55
Тракийски университет- Ст.Загора-МФ	8	24,24±15,15
Тракийски университет-Филиал Хасково	7	21,13±15,43
Университет „Проф. д-р Асен Златаров” - гр. Бургас	5	15,15±16,03
Общо:	33	100,00

Според 87,9% от експертите преддипломният стаж е учебна форма, която в най-висока степен съдейства за професионалното формиране на студентите-медицински сестри. 6,1 % от респондентите отговарят отрицателно, а 6,0% не могат да преценят. Именно в процеса на самостоятелната работа по време на стажа студентите овладяват практически умения и навици, необходими за бъдещата им професионална дейност. Това им дава възможност да усвояват модели на поведение в различни ситуации от ежедневието и да работят в условия на спешност с каквито изобилства медицинската практика. Според мнението на експертите факторите, които оказват най-голямо влияние върху професионалното формиране на бъдещите медицински сестри са представени в табл.11

Табл. 11. Фактори, влияещи върху професионалното формиране на студентите

ФАКТОРИ	БРОЙ	%±SP
Придобитите теоретични знания в процеса на обучение	25	75.8±7.5
Усвоените практически умения и навици в процеса на обучение	31	93.9±4.2
Умения за работа в екип	21	63.6±8.4
Умения за справяне в спешни ситуации	15	45.5±8.7
Умения за справяне в конфликтни	7	21.2±7.1

ситуации		
Комункативни умения	25	75.8±7.5
Личностни качества и компетенции на наставника	16	48.5±8.7
Личностни качества и компетенции на студента	25	75.8±7.5

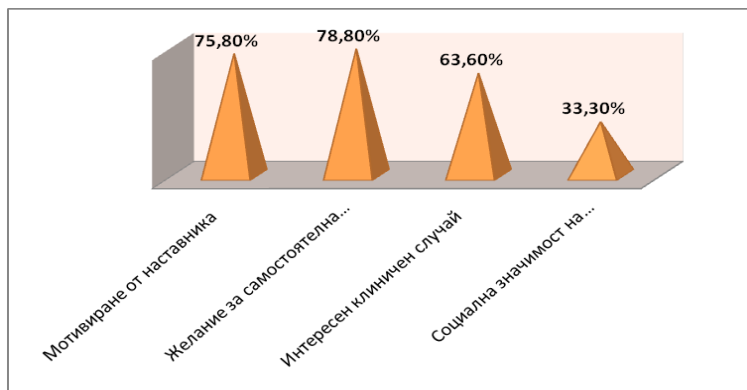
Най-важните фактори, които оказват влияние върху формиращия процес, според експертите са: усвоените практически умения и навици в процеса на обучение-93,9%, с еднаква значимост- 75,8% са придобитите теоретични знания в процеса на обучение, комуникативните умения, личностните качества и компетенции на студента. Проучването показва, че добрата теоретична и практическа подготовка на студентите през целия курс на обучение играе базова роля в професионалното формиране на бъдещите медицински сестри. Тази теза е застъпена и в мнението на студентите и наставниците. Във връзка с това, 94,0% от експертите считат, че теоретичната подготовка на стажантите е добра, а 6,0% отговарят отрицателно. Това е добър атестат и база за формиране и усъвършенстване на практическите умения и навици. По отношение на необходимостта от промяна в продължителността на преддипломния стаж, който в момента е 40 учебни седмици, се получиха следните отговори от експертите: с „да” са отговорили 33,3%, а отрицателен отговор са дали 66,7%. Става ясно, че за една трета от респондентите е необходима промяна в продължителността на преддипломния стаж.

По отношение на нуждата от промяна в секторите/здравните звена в които се провежда стажа 33,3% са отговорили положително, 42,4% –отрицателно, а 24,3% не могат да преценят. Близко една трета от респондентите искат промяна в задължителните сектори за преддипломен стаж. 30,3% от респондентите считат, че има звена, които трябва да отпаднат или продължителността в тях да бъде намалена. Според 57,6% от експертите не е нужна промяна в звената за преддипломен стаж, а 12,1% нямат мнение по въпроса. На другия въпрос, свързан с увеличаване продължителността в някои звена се получиха следните отговори: 36,4% отговарят положително, 51,5%

отговарят отрицателно, а 12,1% не могат да преценят. Макар и малък, процентът на нямащи мнение буди недоумение.

Във връзка с този въпрос експертите са изразили свободно мнението си в отворения въпрос: „Да се намалят часовете за преддипломен стаж в Дом за възрастни хора, за сметка на увеличаване на сектор реанимация и интензивни грижи. Студентите имат клинична практика в Дом за стари хора и това е достатъчно за базовата им подготовка.” „Повече време за свободно избираем стаж.” Резултатите от проучването показват, че мнението на експертите по този проблем съвпада с мнението на болшинството студенти.

По отношение на факторите, които биха провокирали интереса на стажантите да усъвършенстват практическите си умения експертите посочват, че водещ фактор е „желанието на студента за самостоятелна работа и себеутвърждаване” – 78,8%, следван от „мотивиране и насърчаване от наставника/преподавателя” – 75,8% и „интересен клиничен случай” – 63,6% /Фиг. 18/.

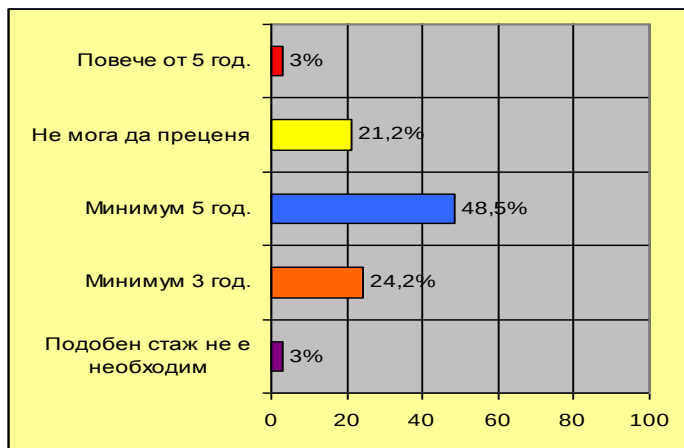
Фиг.18. Фактори, провокиращи интереса на стажантите

За да се повиши интереса и мотивацията на студентите е необходимо да се прилагат в обучението казуси и учебни задачи. Това ще спомогне и за формиране на професионално-клинично мислене. Такова е мнението на 93,9% от експертите. На противоположно мнение са 3,0%, а също 3,0% не могат да преценят. Безспорно, прилагането на тези методи в обучението и

по време на преддипломния стаж ще повиши познавателната активност на студентите и ще ги направи по-сигурни при вземане на решения в екстремна ситуация.

Относно подкрепата на наставниците в базите за преддипломен стаж висок процент от експертите – 60,6% считат подкрепата за непълноценна. Според 36,4% от респондентите тя е пълноценна, а 3,0% не могат да преценят. Това още веднъж доказва, че е необходимо установяване на ясно регламентирани правила за работата на наставниците и стажантите по време на преддипломния стаж и контрол над провеждането на преддипломния стаж. Добрите взаимоотношения с наставниците от базите също биха довели до повишаване на подкрепата. В тази връзка 93,3% от експертите считат, че е необходимо да има ясни и точни критерии за подбор на наставници в клиничните бази. Тези резултати съвпадат с мнението и на самите наставници, и на стажант-медицинските сестри. Оформя се единодушно становището, че чрез подбора на наставниците по определени критерии, бихме могли да постигнем оптимизиране на процеса на преддипломния стаж и усъвършенстване на професионалната компетентност на бъдещите медицински сестри.

На експертите бе зададен въпрос, свързан с необходимия медицински стаж на наставника /Фиг.19/.

Фиг.19. Необходим медицински стаж на наставника
/според експертите/

От Фиг. 19 е видно, че според половината експерти – 48,5% стажът трябва да бъде минимум 5 години. Този резултат също е релевантен на мнението и на студентите и наставниците, които в по-голямата си част посочват стаж от 5 години. Трудов стаж от минимум 3 години е посочен от една четвърт от респондентите – 24,2%. Недоумение будят отговорите „подобен стаж не е необходим” – 3,0% и „не мога да преценя” – 21,2%. Трудовия стаж е фактор за адаптация към професията и придобиване на опит и ерудиция.

Според посочените специфични изисквания към наставниците, изискването за бакалавърска или магистърска степен се подкрепя от 75,0% от експертите. Длъжността „старша медицинска сестра” е посочена от 90,6% от респондентите, което е в противовес на мнението на самите наставници.

На табл. 12 са посочени най-важните качества, според експертите, които трябва да притежава наставника.

Табл. 12. Най-важни качества на наставника /според експертите/

КАЧЕСТВА	БРОЙ	%±SP
Способност да общува със студента	29	90.5±5.1
Висока теоретична подготовка	24	75.0±7.5
Способност да общува с болния	32	53.1±8.7
Добри практически умения	26	81.2±6.8
Висока ерудиция и интелигентност	17	53.1±8.7
Висок образователен ценз (квалификация)	5	15.6±6.3
Умение да предава знанията и уменията си на студентите	28	87.5±5.8
Лично обаяние	7	21.9±7.2

Болшинството експерти /90,5%/ оценяват високо способността на наставника да общува със студента. На същото мнение са и стажантите. На второ място са посочени уменията за предаване на знания и опит на студентите /87,5%/, които са negliжирани от наставниците. Добрите практически умения са посочени на трето място /81,2%/, а при наставниците те са водещи.

Високо ценена от експертите /75,0%/ е и добрата теоретична подготовка на наставника.

Проучихме мнението на експертите и за личностните качества на стажант- медицинските сестри, които влияят в най-голяма степен върху професионалното им формиране. Водещо място, с равни проценти – по 84,8% заемат качествата комуникативност, мотивираност и отговорност. Комуникативността на стажанта е качество, което позволява изграждането на добри взаимоотношения както на хоризонтално, така и на вертикално ниво. Проведеното проучване доказва, че добрите комуникативни умения на бъдещите медицински сестри са предпоставка за ефективно общуване с пациенти, наставници и преподаватели и усъвършенстване на професионалната им компетентност. Мотивираността на стажантите, също е изключително важно качество, което обуславя добрата теоретична подготовка, включването им в различни практически дейности и полагането на качествени грижи за пациента. Отговорността е също едно от най-важните качества в личността на медицинските специалисти. Това се дължи на факта, че обект на труда на медицинската сестра е човекът – болен или здрав и неговото здраве и живот. Всяка грешка би била фатална и би довела до необратими последици. Отговорността е неразривно свързана с качеството съзнателност, което е поставено на последващо място при ранжирането на качествата /69,7%/. Етичността е оценена като важно качество от 75,8% от респондентите и това е така, защото етичните правила са в основата на професията на медицинската сестра. В тази връзка буди недоумение, че качеството милосърдие е посочено едва от 48,5% от респондентите. Това е професия „обречена на милосърдие”.

По отношение на оценяването по време на преддипломния стаж 66,7% от експертите считат, че трябва да бъде оценявана практическата подготовка на стажантите за всяко звено. 18,25 отговарят отрицателно, т.е. не е необходимо оценяване, а 15,2% не могат да преценят. Резултатите от проучването също показват, че е необходим ефективен контрол както върху усвоените умения и навици, така и върху дейността на всеки от субектите в преддипломния стаж. В тази връзка преподавателите споделят, че много малко са часовете за работа със стажантите, което трябва да

се преосмисли от съответните ръководства. Като методи форми и методи за оценяване, в отворения въпрос, експертите предлагат: практически изпит в реална среда, изработване на план за сестрински грижи в съответното отделение, протокол, проект върху приключилия стаж, казуси, семинар. По този начин преподавателят ще може да участва по-активно в процеса на оценяване на стажанта.

Получените резултати от мнението на експертите позволява да направим следните **изводи**:

1. Експертите реално оценяват значимостта на преддипломния стаж като водеща форма на обучение за формиране и усъвършенстване на професионалната компетентност на бъдещите медицински сестри.

2. Най-важните фактори, оказващи влияние върху формиращия процес, според експертите са: усвоените практически умения и навици в процеса на обучение; придобитите теоретични знания; комуникативните умения, личностните качества и компетенции на студента.

3. Ефективността на преддипломния стаж зависи от разпределението на часовете по сектори. Налице е потребност от промени в секторите на преддипломния стаж.

4. Необходимо е да се увеличат часовете на преподавателите за работа със стажанти, с цел да се оптимизира процеса на оценяване на практическите умения на стажантите и се засили контрола върху наставниците.

5. Болшинството експерти /90,5%/ оценяват високо способността на наставника да общува със студента. На второ място са посочени уменията за предаване на знания и опит на студентите /87,5%/. Преподавателите оценяват ключовата роля на наставника в преддипломния стаж, но считат, че е необходим ефективен контрол.

6. Личностните качества на стажант - медицинските сестри, които влияят в най-голяма степен върху професионалното им формиране са качествата: комуникативност, мотивираност и отговорност.

3.5. Теоретичен модел за оптимизиране на преддипломния стаж на бъдещите медицински сестри

Проведеното изследване на факторите и условията на преддипломния стаж, които съдействат за формиране и усъвършенстване на професионалната компетентност на бъдещите медицински сестри дава основание за разработване на комплексен модел за цялостна процедура на планиране, организиране, мониторинг и оценка на преддипломния стаж на медицинските сестри в МУ-Пловдив и Правила за неговото провеждане.

Преддипломният стаж на медицинските сестри представлява самостоятелно изпълнение на професионални задачи в реални условия на упражняване на професията. Той реализира образователната стратегия, която интегрира усвоените теоретични знания и изпълнение на практически задачи, които се обвързват с целите на кариерата.

Анализът на резултатите от проучването показва, че преддипломният стаж протича като целенасочена, съвместна дейност на наставник и студент за постигане на обща цел-формиране на професионална компетентност у стажант-медицинските сестри, т.е. действат два относително самостоятелни фактора – наставник и студент. При взаимодействието се осъществява единство на педагогическото влияние и на съответната активност на студента, установяват се отношения на партньорство. Такава обвързаност прави всяка страна равносетен, ангажиран и отговорен участник в учебния процес. Взаимодействието наставник - студент се осъществява в условията на лечебното заведение с което всяка от страните е свързана поотделно, а в същото време е свързана и като система. Провеждането на обучението в реални болнични условия налага включването на още две страни във взаимодействието-преподавателят, като мениджър и дизайнер на преддипломния стаж и пациентът, като потребител на здравни грижи. Всяка от взаимодействащите си страни е взаимосвързана поотделно и като цяло с лечебната база, т.е. всички те си взаимодействат.

От ангажираността, отговорността и желанието за пълноценно участие в практическото обучение на всеки един от субектите зависи и постигането на целите на обучението.

В края на стажа студентите трябва да са усвоили знания и умения за решаване на проблеми; технологични и административни умения на най-високо ниво-автоматизъм; комуникативни умения за общуване с пациента и членовете на медицинския екип; умения за обучение на пациента и неговите близки; интериоризация на ценности и качества, адекватни на изискванията на медицинския морал.

3.5.1. Планиране и организиране на преддипломния стаж

Първият компонент в теоретичния модел е свързан с процеса на подготовка на преддипломния стаж и включва:

✚ Подбор на лечебните бази за провеждане на стажа, които са акредитирани за обучение на студенти, съобразно ЗЛЗ. Лечебните бази трябва да предлагат добри материално-технически условия на труд и условия за провеждане на качествена сестринска практика.

✚ Подготовка на нормативни документи – сключен договор с лечебните заведения в които ще се провежда преддипломния стаж. Клаузите по договора се съгласуват с ръководството на лечебното заведение и Ректора на МУ-Пловдив.

Подготовка на учебна документация

✓ Учебен график за организационно разпределение по учебни седмици и клинични звена. От общия брой стажант-медицински сестри се формират подгрупи за всяко клинично звено, в което трябва да работят студентите. Изготвя се от ръководителя на стажа за съответната учебна година, съгласувано с Ръководител катедра „Сестрински грижи” и приет на Катедрен съвет.

✓ Индивидуален график на стажанта. Изготвя се от ръководителя на стажа за съответната учебна година, съгласувано с Ръководител катедра „Сестрински грижи” и се представя на старшата сестра и наставника в съответното отделение/клиника. Разработва се за всяко клинично звено, съобразно броя на студентите и наставниците в базата. Стажантите работят с дублиращ график на медицинската сестра-наставник, но изработените часове за седмица не трябва да превишават 40 астрономични часа. В индивидуалния график на стажанта

фигурират клиничните звена, брой часове по звена, имената на стажанта, наставника и преподавателя, ръководещ стажа.

✓ Актуализиране на Дневника на стажанта.

✚ Изготвяне на листа на наставниците в съответните лечебни заведения в зависимост от наличния ресурс.

✚ Подбор на наставниците от ръководствата на здравните заведения и клинични звена /главна и старшите медицински сестри/, в които ще се провежда практическото обучение на студентите. В екипа за подбор трябва да бъдат включени и преподаватели от катедра «Сестрински грижи». Целта на подбора е да се изберат най-подходящите медицински сестри. Проведеното проучване даде възможност да предложим критерии за подбор на наставници в преддипломния стаж на бъдещите медицински сестри.

Участието на наставниците в преддипломния стаж на студентите-медицинските сестри съдейства за: подобряване на уменията им за общуване; повишаване на професионалния опит и удовлетвореност от работата; споделяне на личните умения и опит със студентите; предоставяне на възможност за развитие на управленски умения; нови перспективи за персонална реализация; предоставяне на възможност за осъзнаване на собствените способности, умения и опит; придобиване на различен професионален опит и личностна удовлетвореност.

✚ Следващата стъпка е свързана с обучение на наставниците. Обучението цели да се актуализират знанията на наставниците по проблеми, свързани със спецификата на практическото обучение и преддипломния стаж –от планирането до контрола и оценката, и особеностите на педагогическото общуване със студентите /Примерна програма за обучение-Приложения/.

✚ Главната медицинска сестра, старшите медицински сестри в съответните звена и преподавателите от катедра „Сестрински грижи” организират преддипломния стаж в клиничната база. В тази връзка е необходимо преди началото на преддипломния стаж да се организира среща с одобрените наставници; да се запознаят с правилата на преддипломния стаж и получат необходимата учебна документация. На тези срещи между преподаватели и наставници да се:

- Обсъди организацията на протичане на стажа в зависимост от спецификата на сектора.

- Запознат наставниците с учебните планове и темите разглеждани в теоретичното обучение на студентите.

- Определяне на критериите за оценяване, съвместно между преподаватели и наставници.

✚ При започване на стажа всеки студент получава индивидуален график за работа, Дневник на стажанта и указания за предвидената учебна програма за контрол и оценка.

✚ Ръководителят на стажа представя наставниците в съответната база и запознава студентите с Правилата за провеждане на стажа. Старшата сестра и наставника запознават стажантите с Правилника на вътрешния ред в съответното клинично звено.

Резултатите от проведеното дисертационно изследване ни дават основание да предложим примерни Правила, които определят поведението на студентите по време на преддипломния стаж /Приложение/.

3.5.2. Мониторинг на преддипломния стаж

Системата за мониторинг на преддипломния стаж е съобразена с условията при които се реализира стажа – реални болнични условия и специфичните характеристики на субектите в него. Системата за мониторинг описва механизма на провеждане – кой и с какви средства го реализира.

Мониторингът на преддипломния стаж е непрекъснат процес и се осъществява по време на целия стаж през седми и осми семестър от обучението на медицинските сестри. Осъществява се от ръководителя на катедра „Сестрински грижи”; ръководителя на преддипломния стаж; преподавателите от катедрата, участващи в стажа; главната медицинска сестра и старшите сестри в съответната клиника.

При провеждане на мониторинга в концептуалния модел е заложено да се следи за:

- Изпълнение на разпределението по клинични звена в лечебните бази, съобразно програмата за седми и осми семестър.

- Изпълнение на графика от стажантите, отработване на необходимите часове по сектори.

- Спазване задълженията на студентите, съгласно Правилата на преддипломния стаж.

- Изпълнение на задълженията на наставника, относно текущия и заключителния контрол в съответното звено.

- Етичните взаимоотношения между наставник и стажант; стажант-пациент; стажант-медицински персонал и преподавател-наставник.

За осъществяването на ефективен мониторинг е необходимо:

- ◀ Провеждане на регулярни срещи между преподавателите, отговарящи за преддипломния стаж и главните сестри, старшите сестри и наставниците.

- ◀ Проучване удовлетвореността на стажантите от преддипломния стаж след приключване на стажа в клиничното звено.

- ◀ Проучване мнението на наставници и преподаватели за организацията и провеждането на стажа.

Проучването е с цел получаване на обратна връзка и препоръки, както по отношение на материално-техническите и битови условия в конкретното звено, организационно - педагогическите условия на стажа, така и по отношение на социално-психологическите условия и отношението на наставниците и персонала към студентите.

- ◀ След приключване на стажа е целесъобразно да се направи рейтинг на съответното клинично звено и при трикратни отрицателни резултати да се замени с друго. Същото правило важи и за наставниците. Осигурената обратна връзка е предпоставка за оптимизиране на преддипломния стаж и повишаване професионалната компетентност на бъдещите медицински сестри.

3.5.3. Контрол и оценка на преддипломния стаж

Контролът и оценката на преддипломния стаж са неделима част и иманентна характеристика на цялостния процес на обучение на бъдещите медицински сестри. Той се осъществява от преподавател от катедра „Сестрински грижи” и наставника от съответното звено.

При започване на преддипломния стаж всеки студент получава «Дневник на стажанта», който служи като инструмент за

оценка и самооценка. Изработва се въз основа на регламентиранияте професионални компетенции, които трябва да придобият студентите-медицински сестри. В него се отразяват усвоените практически умения и навици от стажантите по време на стажа. В структурата на Дневника на стажанта са включени различни компоненти, според вижданията на съответната преподавателска колегия и начина на организация на стажа.

Дневникът на стажанта дава възможност на преподавателя да осъществява контрол и се ориентира, относно постигнатите индивидуални цели на стажанта. Той извършва педагогическа оценка на придобитите знания, умения и навици и заедно с наставника поставя комплексна оценка за съответния сектор. Предварително трябва да бъдат определени критериите за оценяване, съвместно между преподаватели и наставници.

Дневникът дава възможност на наставника да осъществява връзка с предварително заложените цели на обучението и усвоени умения от студента. Наставникът оказва помощ при попълване на дневника и дава становище за качеството на дейността на студента.

Дневникът се подписва от наставника и преподавателя и удостоверява цялостното провеждане на преддипломния стаж и придобитата професионална компетентност. ***Целесъобразно е наставникът в съответната база за обучение да дава становище за стажанта по критерии, които сме представили в разработената от нас примерната карта за оценка на стажанта.***

Попълването на картата за оценка ще даде възможност за комплексна оценка на стажанта от гледна точка на мотивацията му за полагане на здравни грижи и умения, значими за професията на медицинската сестра.

ПРИМЕРНА КАРТА ЗА ОЦЕНКА ОТ НАСТАВНИКА

Данни за студента	
Име и фамилия	
Данни за наставника	
Име и фамилия	
Отделение, Длъжност	
Време за провеждане на стажа	
Критерии	Оценка на наставника

за оценка на стажа	Слаб (2)	Среден (3)	Добър (4)	Много добър (5)	Отли чен (6)
Ниво на професионалните знания за работа в реална болнична среда в сектора	☐	☐	☐	☐	☐
Степен на постигане на очакваните резултати – изпълнение на поставените задачи и заложените цели в съответното клинично звено.	☐	☐	☐	☐	☐
Стремеж към придобиване на нови знания/умения	☐	☐	☐	☐	☐
Умения за работа в екип – ефективно взаимодействие с наставника, медицинския екип и пациента; уважение, емпатия и разбиране към пациентите.	☐	☐	☐	☐	☐
Умения за управление на времето и изпълнение на задачите; спазване на крайни срокове; отговорност	☐	☐	☐	☐	☐
Мотивация – активност и самоинициативност; ангажираност към лечебния процес.	☐	☐	☐	☐	☐
Наставник (подпис)					
Ръководител на стажа (подпис)					
Дата на изготвяне					

В Дневника на стажанта, с оглед оптимизирането му, е необходимо да се предвиди възможност за самооценка на стажанта и за вписване на извършени допълнителни дейности, които не са предвидени в задължителния план, но водят до повишаване на професионалната компетентност.

Оценката за проведения стаж е комплексна и се оформя на основата на:

- Качеството на извършената работа и поставената оценка за работата на студента от ръководителя/преподавателя на стажа.

- Качеството на извършената работа и поставената оценка в картата за оценка на студента от наставника в съответния сектор.

Постигането на целите на стажа за изграждане на компетентни медицински сестри е възможно, ако наставничеството бъде нормативно регламентирано и системно реализирано в условията на Медицинския университет. Освен бърза и пълноценна адаптация ще се осигури и възможност за ефективно задържане на медицинските кадри в здравеопазната системата и тяхната пълноценна реализация. Това би довело и до повишаване като цяло на качеството на учебния процес и в частност на преддипломния стаж.

За постигане целта на преддипломния стаж е необходимо да се прилагат компетентностния, личностно-дейностния и системен подходи и се спазват андрагогическите принципи за приемственост, непрекъснатост и индивидуализация на учебния процес. На фиг. 20 е представен схематично Концептуалния теоретичен модел за оптимизиране на преддипломния стаж на стажант-медицинските сестри.

Фиг. 20. Теоретичен модел за оптимизиране на преддипломния стаж на студентите – медицински сестри

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд е посветен на значим и многоаспектен проблем в медицинското образование – формиране на професионална компетентност у бъдещите медицински сестри в условията на преддипломния стаж. Професионалната компетентност на медицинските сестри е интегрално качество на личността, което показва доколко те притежават необходимия сбор от компетенции, които ги правят годни да полагат качествени здравни грижи и им позволяват да вземат правилните решения в различни професионални ситуации.

Резултатите и анализите потвърждават работната хипотезата, че преддипломният стаж ще съдейства в максимална степен за усъвършенстване професионалната компетентност на бъдещите медицински сестри, ако: се осигурят условия за оптимално разгръщане потенциала на студентите; се реализира качествен подбор на наставниците в учебните бази по определени критерии и се създадат условия за мониторинг и оценка на преддипломния стаж.

На базата на проведеното изследване се очертават следните изводи, които кореспондират с поставените задачи.

ОБООБЩЕНИ ИЗВОДИ:

1. Проведеното изследване потвърди ролята на преддипломния стаж като учебна форма, която в най-голяма степен допринася за формиране на професионална компетентност у бъдещите медицински сестри.

2. Основните субекти в преддипломния стаж – стажант, преподавател, наставник и пациент със своите личностни качества и характеристики, в зависимост от изпълняваните роли в преддипломния стаж, са водещи фактори, от които зависи качеството на провежданото обучение и оптимизирането на формиращия процес.

3. Студентите са мотивирани за обучение по избраната специалност и като цяло са удовлетворени от провеждането на преддипломния стаж, но имат препоръки в посока оптимизиране на организацията и базите за обучение.

4. Ефективността на преддипломния стаж зависи от организационно-педагогически, материално-технически и

социално-психологически условия и фактори. Необходим е непрекъснат мониторинг, проучване удовлетвореността на стажантите и ефективен контрол и оценка.

5. Отношението на наставника и персонала в клиничните бази към практическото обучение и студентите оказва влияние върху удовлетвореността на студентите от преддипломния стаж и качеството на формиращия процес.

6. Физическите и битови условия, и материално-техническата обезпеченост в базите за практическо обучение са фактор, който влияе върху мотивацията за труд на стажантите и има важно значение за оптимизиране на процеса на формиране на професионална компетентност.

7. Основни качества и умения, отразяващи професионално-педагогическата дейност на наставника са: професионализъм, отговорност, умение за общуване със студентите и пациентите, умение за преподаване на знанията.

8. Изработването на единни критерии за подбор и допълнително обучение на наставниците ще повиши качеството на преддипломния стаж и ефективността на общуването между субектите в него.

9. Една трета от експертите /33,3%/ посочват, че е възможно е да се помисли за намаляване на продължителността на преддипломния стаж с оглед: критично ниският брой на медицински сестри, работещи в здравната мрежа; дългата продължителност на обучението и високи разходи за обучение; недостатъчно време за подготовка на студентите за държавни изпити.

10. Разработеният комплексен модел за цялостна процедура на планиране, организиране, мониторинг и оценка на преддипломния стаж на медицинските сестри в МУ-Пловдив и Правила за неговото провеждане ще допринесе за оптимизиране на преддипломния стаж.

ПРЕДЛОЖЕНИЯ И ПРЕПОРЪКИ

Към ръководството на Медицинския университет и ФОЗ

1. Оптимизиране на секторите в базите за практическо обучение в МУ-Пловдив с цел повишаване хорариума часове на преддипломния стаж в свободно избираеми сектори, за сметка на намаляване на хорариума в сектори Дом за възрастни хора и Инфекциозна клиника.

2. Да се разработят програми за обучение на наставниците и планове за регулярни срещи между преподаватели и наставниците на базата на разработения примерен план за обучение на наставниците и организация на практическото обучение.

3. Да се актуализират критериите за подбор на наставниците с цел оптимизиране на преддипломния стаж.

4. Регулярен мониторинг на учебно-практическите бази от гледна точка на възможностите им за обучение на стажанти и проучване удовлетвореността на стажантите.

5. Осигуряване на необходимите лични предпазни средства и консумативи за безопасна и качествена дейност на стажант-медицинските сестри.

6. Регламентиране на оценяването на практическите умения и навици на стажантите по време на преддипломния стаж.

7. Да се направят съответните промени в Правилника на МУ-Пловдив за увеличаване броя на часовете на преподавателите за работа със стажанти.

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Теоретични приноси:

1. Задълбочено, обстойно и целенасочено са проучени организационно-педагогическите, материално-техническите и социално-психологическите условия и фактори на преддипломния стаж на медицинските сестри, съдействащи за оптимизиране на формиращия, професионалните компетенции, процес.

2. Направен е сравнителен анализ на подготовката на медицински сестри в Р. България и някои страни от ЕС.

3. Разработени са критерии и показатели за оценка на преддипломния стаж с цел усъвършенстване на професионалната компетентност на бъдещите медицински сестри.

4. Изведени са професионално-значимите качества на стажант-медицинската сестра и наставника, необходими за формиране на компетентни и високохуманни медицински сестри.

Методически приноси:

1. Разработена е авторска изследователска методика под формата на въпросници, позволяваща надежни резултати и изводи.

Практико-приложни приноси:

1. Изследването е опит за научно обосновано оптимизиране на процеса на преддипломния стаж с оглед формиране и усъвършенстване на професионалната компетентност на медицинските сестри.

2. На база на проучването обективно е оценена ролята на наставника в процеса на преддипломния стаж във връзка с формирането и усъвършенстването на професионалната компетентност на бъдещите медицински сестри. Разработени са критерии за подбор на наставници и Правила за провеждане на преддипломния стаж.

3. Настоящото проучване има практико–приложна стойност и може да служи като база за нови научни изследвания и разработки, свързани с ролята на преддипломния стаж за формиране и усъвършенстване на професионалната компетентност на медицинската сестра.

4. Разработен е комплексен модел за цялостна процедура на планиране, организиране, мониторинг и оценка на преддипломния стаж на медицинските сестри в МУ-Пловдив, който може да се използва в практическото обучение и на други специалности от професионално направление „Здравни грижи”.

Научни публикации във връзка с дисертационния труд

Публикации

1. **Драгушева С.** Нетрадиционни методи в обучението на студентите – медицински сестри. Управление и образование 2015; 5(11):221-225 ISSN 13126121
2. Torniyoвa B., **S. Dragusheva**, P. Petleshkova. Role of practical training for professionally developing of future nurses. International Journal KNOWLEDGE, 2015; V10/1: 489-494 ISSN 1857-92
3. **Драгушева С.** Роля на преддипломния стаж за формиране на професионално – значими качества у бъдещите медицински сестри. Управление и образование 2016; 5(12):204-209 ISSN 13126121

Участия в международни научни форуми

1. **Драгушева С., Д. Паскалева.** „Роль самостоятельной работы в профессиональном формировании медицинских специалистов“. XI Międzynarodowej Konferencji Oвразование в создании современной действительности. Возможности и ограничения, Siedlce, Poland, 2013
2. **Драгушева С., Д. Паскалева.** „Педагогическое общение в контексте практического обучения будущих медицинских специалистов“. XII Międzynarodowej Konferencji Naukowej Edukacja ku Przyszłości – Wyzwania i Zaniechania, Siedlce, Poland, 2014